

VEREENIGING
TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.
1886—1887.

*Vergadering van Donderdag, 24 Februari 1887,
des avonds ten half acht ure.*

Voorzitter: Generaal PEL.

De Voorzitter: Alvorens over te gaan tot de voor heden aan de orde gestelde werkzaamheden heb ik de droeve taak te vervullen U te wijzen op het door de Vereeniging geleden verlies door den dood van haren zeer geachten onder-voorzitter den heer Robidé van der Aa, die den 10ⁿ Februari jl. is gestorven, terwijl de teraardebestelling van het stoffelijk hulsel van den overledene den 14ⁿ daaraanvolgende is geschied.

Eene door het Bestuur uit zijn midden aangewezen Commissie, bestaande uit den Voorzitter, den Secretaris en den heer van Rouveroy, heeft de Vereeniging bij de begrafenis vertegenwoordigd en den ontslapene de laatste eer bewezen.

De Voorzitter bracht bij de open groeve in eene korte rede de hulde der Vereeniging aan den overledene. Een krans van levende bloemen, op de kist van den doode neergelegd, was het zichtbare beeld dier hulde.

Gedurende eene lange reeks van jaren had de Vereeniging het voorrecht Robidé van der Aa als een harer ijverigste leden te mogen begroeten. Als lid van het bestuur en onder-voorzitter werd hij zeer gewaardeerd, en zijne adviezen, als zoodanig uitgebracht, droegen steeds het kenmerk van bekwaamheid en doorzicht, terwijl bij het debat, waaraan hij niet zelden deelnam, zijne bestrijding immer leerrijk mocht heeten, gegrond als zij altijd was op degelijke zaakkennis.

Robidé van der Aa was steeds een ijveraar voor de belangen onzer Vereeniging, die zeer zeker met de meeste oprechtheid het verlies, door zijn dood geleden, betreurt.

Zijn naam evenwel zal met eere in ons midden blijven voortleven.

Toejuichingen.

Aan de orde is de ballotage van kandidaten.

De Voorzitter noodigt de heeren Oolgaardt en Hoogkamer uit, met hem het bureau van stemopneming te willen uitmaken.

De uitslag der stemming is, dat met algemeene stemmen tot leden worden toegelaten de heeren A. C. M. Ridder Alewijn, 1e Luitenant der Artillerie en M. J. C. Lucardie, Kapitein-Luitenant ter zee, te 's-Gravenhage; G. B. H. F. Alpherts, 2e Luitenant der Genie N. I. Leger te Arnhem; J. Thomas 2e Luitenant der Infanterie te Deventer; H. W. Disper, Kapitein-Commandant der Schutterij te Edam; J. G. W. Bolomey, 2e Luitenant der Artillerie te Gorinchem; Jhr. A. C. Druyvesteyn, 2e Luitenant der Cavalerie te Venlo; en C. Mats, Kapitein der Schutterij te Zaandam.

De voorzitter dankt de heeren van het stembureau voor de door hen volbrachte taak.

Aan de orde is thans de voordracht van den heer J. T. T. C. VAN DAM VAN ISSELT, Kapitein der Infanterie, over: Beginselen, gronden en strekking van eenige maatregelen tot vorming van reserve-officieren.

De heer VAN DAM VAN ISSELT:

*Beginnelen, gronden en strekking van eenige maatregelen tot
vorming van reserve-officieren.*

Si vous ne vous occupez pas de la guerre, la guerre s'occupera
de vous. Raoul Frury.

Die Stärke eines Volks liegt in seiner Jugend.

Von der Goltz. Das Volk in Waffen.

Dat ons leger bij de aanstaande nieuwe regeling van ons
krijgswezen meer een volksleger moet worden, staat bij mij vast.

Mr. W. H. de Beaufort.

Mijne Heeren!

Niets grilliger, bij eene oppervlakkige beschouwing der
tallooze verschijnselen op het wereldtooneel, dan hunne bonte
verscheidenheid, die ons dagelijks aan de spreuk der oudheid
herinnert, dat hier beneden niets bestendig is. Vreemdsoortig
zijn de sprongen, die, op elk gebied van het denken en handelen
der menschheid, met hunne zonderlinge verrassingen, geen
ander doel schijnen te beoogen dan ons te overtuigen van de
absolute macht, waarmede het toeval de wereld regeert.

Hoe wonderlijk zouden de eerbiedwaardige voorouders van
het juistheidsschot, een Thouvenin, Delvigne, Minié
niet te moede zijn, indien zij thans het bericht eens konden
ontvangen, dat de infanterie in het gevecht kunstmatig de
spreiding van haar vuur vergroot, dat zij bij haar schot
met voordacht gebruik maakt van vizieren, die niet overeen-
stemmen met den afstand, waarop zich het doel bevindt.

Wie kan zich eene juiste voorstelling maken van den indruk,
dien de gevechtsvormen van het voetvolk onzer dagen, vooral
die aanval der infanterie in verspreide orde! zouden maken op
de aanvoerders dier gesloten bataljonscolonnes, welke op zoo menig
slagveld den kriegsroem vestigden van den eersten Napoleon.

En om, bij een laatste voorbeeld, nog een stap terug te
treden, de krijgsbevelhebbers, die met huur- of staande legers
een groot deel huns levens op het oorlogsveld doorbrachten,
zouden zij niet, 't zij met spot en ongeduld of met een mee-

warig ongeloof vernomen hebben van eene landsverdediging met dorpers en stedelingen, boerenzonen, ambachts- en handwerkslieden, allen slechts gedurende één jaar op het rustige en vreedzame oefeningsterrein voor den strijd op het gevechtveld voorbereid?

Welk een aantal degelijke argumenten, ontleend aan de rechtmatige eischen van krijgstucht en krijgservaring, stonden hun, den mannen der staande legers, niet ter beschikking om een veroordeelend vonnis te vellen over de militeiegers, aangevoerd door bevelhebbers, allen of voor het meerendeel vreemd aan de practijk van den oorlog. En toch, de eischen des tijds, de nooddwang der omstandigheden, zij zijn krachtiger gebleken dan de vele ernstige bezwaren der krijgsbevelhebbers, die onder Tilly, Wallenstein of Pappenheim, of in de legers van Louvois en zelfs nog van den Grooten Frederik hunne lauweren plukten.

Deze enkele voorbeelden mogen volstaan. Zij roepen uitgebreide reeksen van zeer uiteenlopende veranderingen en hervormingen voor den geest, in de meest verschillende, vaak lijnrecht tegengestelde richtingen tot stand gebracht. Hare bonte verscheidenheid schijnt daarbij slechts van spel en gril te spreken.

Inderdaad is die verscheidenheid slechts de uitwendige verschijning eener inwendige eenheid van beweging in den ontwikkelingsgang der wereldgeschiedenis. De inrichting van het krijgswezen is een noodzakelijk gevolg van den maatschappelijken en staatkundigen toestand der volken. Met hunne maatschappelijke en staatkundige geschiedenis blijft voortdurend de geschiedenis van hun krijgswezen in een noodwendig verband. De overgang van den aristocratischen regeeringsvorm, door het tijdperk van het absoluut gezag, naar de periode der democratie vindt plaats krachtens dezelfde historische wet, die, na de verschijning van het ridderwezen, gedurende den bloeitijd van het leenstelsel, als noodzakelijk de opkomst aanwijst der huuren vervolgens der staande legers bij de vestiging van het absoluut gezag der Vorsten. Nadat door hen eerst in de 16e en 17e eeuw de staatseenheid gevestigd, daarna in de 18e eeuw successie-oorlogen gevoerd waren, hadden zij hunne taak vol-

bracht, en nam de democratie mede plaats op het kussen. Daarom is deze eeuw getuige van de verschijning der militie, tot volkslegers zich uitbreidende, en het zwaard voerend tot vestiging of handhaving der nationaliteiten, de groote voorbereiding tot den geweldigen kampstrijd der rassen.

Ook op het gebied van het krijgswezen alzoo geen toeval, maar orde, geen spel van willekeur, maar historische ontwikkeling volgens wetten, vast en onveranderlijk als de wetten der natuur. Daardoor is het voor den militair mogelijk, en daarom **PLICHT**, bij het licht der historie, in het verleden een wegwijzer te vinden voor de toekomst.

Elke maatregel is tot onvruchtbaarheid gedoemd, elke instelling doodgeboren, waarbij het doel buiten den historischen ontwikkelingsgang wordt geplaatst. De straf van de zonde der revolutie tegen de evolutie wordt den militair evenmin als den staatsman gespaard. Doch ook het loon wordt hem niet onthouden, waar hij werkt in de richting van den tijd tot volkomen verwezenlijking der denkbeelden en toepassing der beginselen, die vasten wortel schoten in de zeden der volken en de wetten der staten.

De artillerist, die na een geschiedkundig overzicht van het geschutswezen het standpunt daarvan bepaalt in den tegenwoordigen tijd, of een blik werpt in het verledene, het tegenwoordige en de toekomst der draagbare vuurwapenen", de vestingbouwkundige, die „den spiraalgang opspoort der versterkingskunst", waar hij een weg zoekt voor de toekomst, ieder van hen eerbiedigt de historische methode als de eenig ware bij de beoefening zijner wetenschap; zij huldigen het bestaan van historische wetten op het gebied hunner kunst.

Ten aanzien zoowel der legervorming en der legerorganisatie, als van elk militair vraagstuk in het algemeen, verdient dat goede voorbeeld navolging. Niet alleen verschijnt dan het moderne krijgswezen in het historisch licht van den tijd, maar ook het dynamisch proces wordt zichtbaar, en wij erkennen hoe de denkbeelden door Carnot in Frankrijk, door von Scharnhorst in Pruisen belichaamd, voortdurend in breeder en hooger kringen worden verwezenlijkt.

Daarbij zullen de groote staten, eenmaal gekomen aan het grenspunt hunner financiëele draagkracht, voortgaan met de versterking hunner legers te zoeken in beperking van den diensttijd. Terwijl intusschen de militie-legers in den waren zin des woords tot volkslegers opgroeien, ontwikkelen zich in de militie-legers, meer en meer, wederom als een noodzakelijk gevolg, de militie-kaders.

Wel hebben wij lang gewacht eer de milicien-korporaal zijn intrede deed in het Nederlandsche leger, wij hebben hem niet kunnen weren. Thans heeft hij zich, na twintig jaar, ook bij ons het burgerrecht verworven, even als de milicien-sergeant. En onlangs is in dezelfde richting eene schrede gedaan, waarbij de noodzakelijkheid werd erkend der vorming van militie-officieren. Nauw verwant met het beginsel, daarbij gehuldigd, staat het vraagstuk der reserve-officieren, die ook buiten de militie kunnen opgeleid worden.

Het is om tal van redenen noodig dit vraagstuk tot eene voldoende oplossing te brengen. In het historisch tijdperk onzer dagen toch is de landsverdediging toevertrouwd aan „het gewapende volk”, waarbij ieder burger van den staat, overeenkomstig kennis, ontwikkeling en bekwaamheid plaats neemt in de gelederen, ter verdediging van het gemeenschappelijk vaderland.

Belangrijk is o. a. wat von der Goltz omtrent de reserve-officieren zegt:

Wichtigkeit für alle grossen europäischen Heere gewinnt in der Gegenwart auch die Klasse der Offiziere des Beurlaubtenstandes, welche ihren bürgerlichen Beruf nur verlassen, wenn der Krieg sie zu den Fahnen ruft, oder Uebungszwecke ihre Thätigkeit erfordern. Der Name ist in den einzelnen Armeen verschieden, das Wesen der Sache das nämliche.

Kein Staat ist reich genug, um im Frieden ein Linien-Offizier-Korps zu unterhalten, welches so zahlreich ist, dass es im Kriege für die ganze, durch die Mobilmachung um das dreifache und mehr vergrösserte Armee genügt.

In Deutschland würde sich noch die Schwierigkeit herausstellen, dass die Grenzen der Stände und Berufsklassen überschritten werden müssten, welche geeignet sind, den Ersatz für unser Offizier-korps zu liefern.

Nicht einmal die eigentliche Feldarmee kann ganz mit Linien-Offizieren besetzt werden. Die Bildung vieler im mobilen Verhältniss nothwendig werdender neuer Stäbe absorbiert fast ausschliesslich wirkliche Berufsoffiziere. Es ist nicht zu vermeiden, dass schon nach den ersten blutigen Schlachten viele Kompagnien der Linie sich in Händen von Reserve-Offizieren befinden. Am Ende des Krieges 1870—71 gelangten sogar Vice-Feldwebel mehrfach zur Führung der Kompagnien. Schon im December 1870 war eine der baierischen Infanterie-Divisionen durch die grossen Verluste so reducirt, dass sie in der Front nur noch einen einzigen Hauptmann der Linie besass.

Unwillkürlich fragt man sich, was daraus geworden wäre, wenn der Krieg sich noch über ein oder zwei Jahre weiter hingeschleppt hätte? Die Ueberzeugung drängt sich auf, dass bei ähnlichen Verhältnissen in der Zukunft ein Moment eintreten muss, in welchem fast nur noch die höhere Führung in Händen der Berufsoffiziere liegt, die niedere aber im Allgemeinen an Reserve- und Landwehr officiere übergegangen ist."

En hij merkt verder op: „Die Wichtigkeit des Instituts unterliegt also keinem Zweifel. Doch ist es auch nothwendig, die Ueberzeugung davon allgemein zu verbreiten."

Ware, toen hij dit schreef, von der Goltz, thans divisiegeneraal in het Turksche leger, luitenant-kolonel van het Nederlandsche in stede van het Duitsche leger, hij zou ongetwijfeld de beide laatste opmerkingen gecursiveerd hebben.

Van weinig andere legers toch is de verhouding der oorlogstot de vredessterkte zoo groot als in Nederland.

Gedurende een groot deel des jaars bevindt zich ééne lichting onder de wapenen.

Meer dan cenig leger der groote mogendheden heeft daarom juist Neêrlands leger behoefte aan reserve-officieren.

De volgende tabel geeft, voor het Nederlandsche en het

Duitsche leger, een vergelijkend overzicht van het aantal onderofficieren en minderen op één troepenofficier 1).

Aantal onderofficieren en minderen, volgens de feitelijke, gemiddelde sterkte, op één troepenofficier, volgens de organieke sterkte.

Volgens vredesformatie van <i>Nederland</i> ,	REGIMENT				Infanterie divisie.
	Infan- terie.	Cava- lerie.	Artillerie		
			veld-	vesting-	
bij de sterkte op 1 Juli '86;	15	18	15	16	"
na vertrek der lichterig '86.	10	15	10	10	"
van <i>Duitschland</i> . .	28	27	19	20	"
Oorlogsformatie					
van <i>Nederland</i> . . .	49	24	33	37	45
van <i>Duitschland</i> . .	45	28	29	43	41

Vergeleken met het buitenland, is de *betrekkelijke* sterkte van het Nederlandsche officierskorps, gedurende den *vrede* dus verreeg in het voordeel (?) gedurende den *oorlog* in het nadeel. Toch rare het omgekeerde wel zoo goed.

Worden wij eenmaal geroepen ter verdediging van den geboortegrond, dan kunnen wij uit onze magazijnen en arsenalen alles aanvullen: wapenen, munitie, levensmiddelen, kleeding en uitrusting. Zelfs de aanvulling en vorming der manschappen kan gedurende den oorlog worden voortgezet.

Het kader, en inzonderheid het officierskader zal spoedig zijn uitgeput, om den worstelstrijd op leven en dood voort te zetten. Bronnen tot aanvulling van het officierskorps zijn dan niet aanwezig, en kunnen evenmin ontsloten worden. De grootste verliezen zullen daarenboven het officierskorps treffen.

De volgende opgaven van eenige der volstreckte en der *betrekkelijke* verliezen, welke *Duitschland* in 1870 leed, mogen

1) Deze tabel dient slechts als uitgangspunt voor het afleiden van eenige gevolgen, waarbij verschillende *noventomstandigheden* in aanmerking moeten komen. Men beschouwe haar als een toelichtende bijdrage tot de kennis van den waren toestand. De organieke sterkte wordt niet immer bereikt. Er zijn officieren gedetacheerd. De compagnie infanterie van het *Duitsche* leger tolt feitelijk hoogstens twee luitenanten. Do derde luitenant, ofschoon aanwezig, vervult in den regel een bijzonderen werkkring. Do *feitelijke* sterkte der minderen is insgelijks de *maximum*-sterkte.

eenig denkbeeld geven van de groote offers, die de tegenwoordige wijze van oorlogsvoering van het officierskorps vraagt.

In den slag bij Wörth vielen, met inbegrip der gewonden, 439 officieren en 10091 man; bij Vionville 581 officieren en 13239 man; bij Gravelotte 819 officieren en 19658 man; bij Sedan 422 officieren en 8610 minderen. Bij Mars-la-Tour verloor, in ruim één uur, de 1e comp. van het 16e regiment 7 officieren en 139, drie andere compagnieën van dat regiment elk 5 officieren en 120 à 130 man, het geheele regiment 48 officieren en 1313 minderen. De beide regimenten der 38e brigade verloren in dat enkele uur bij Bruville 74½ percent der officieren en 44½ percent der manschappen. Den 19^{en} Augustus, den dag na St. Privat, waren bij het 1e bataljon van het 2e Garde-regiment één kapitein, 6 2e luitenants en één vaandrig.

Het Garde-korps, gemiddeld sterk 1268 officieren en 42396 minderen, verloor 377 officieren en 9678 man; van het 3e en het 8e legerkorps, sterk 990 officieren en 34322 man, verloor het 5e korps 407 officieren en 8848 man; het 3e korps 496 officieren en 11410 man; het 1e Beiersche legerkorps verloor, op eene sterkte van 985 officieren en 33853 minderen, 534 officieren en 11536 minderen.

In het geheel bedroegen de gevechtsverliezen van het Duitsche leger, alzoo de zieken, vermisten en krijgsgevangenen niet mede gerekend, 5254 officieren en 122629 minderen, op eene sterkte van 21369 officieren en 712100 minderen. Er viel alzoo ongeveer 25⁰/₀ der officieren en 17⁰/₀ der onderofficieren en manschappen.

Percentsgewijze sneuvelden of werden gewond 11⁰/₀ der generaals, 27⁰/₀ der hoofdofficieren, 22⁰/₀ der kapiteins en 25⁰/₀ der luitenants, slechts 14⁰/₀ der onderofficieren en manschappen. Dezen leverden dus, betrekkelijk gerekend, 't zelfde contingent als de generaals. Het betrekkelijk verlies der officieren ten opzichte van dat der onderofficieren en manschappen, was ruim driemaal grooter voor de dooden en tweemaal voor de gewonden.

Het officierskorps der infanterie bracht de grootste offers, gelijk onderstaand overzicht bewijst, waarin, voor elken rang,

de gesneuvelden en de aan hunne wonden overledenen, percentsgewijze, zijn opgenomen.

	Infanterie.	Cavalerie.	Artillerie.
Hoofdofficieren	13 %	6 %	4 %
Kapiteins	10 "	2 "	5 "
Luitenants	10 "	3 "	4,5 "
Minderen	4 "	1,5 "	1,3 "

Gemiddeld met inbegrip der

militaire beambten 4 % 1,5 % 1,3 %

Om dergelijke verliezen, in een half jaar geleden — van krijgsgevangenen was geen sprake — te kunnen aanvullen, zou het Nederlandsche officierskorps, de schutterij niet medegerekend, ruim 400 reserve-officieren moeten tellen. Duitschland rekent op 17000 actieve-officieren, ongeveer 12000 reserve-officieren. Naar dien maatstaf zouden wij er ongeveer 1200 behoeven. Betrekkelijk zullen de verliezen van het Nederlandsche officierskorps te eeniger tijd niet geringer zijn dan die, welke het Duitsche leger in Frankrijk leed. Die verliezen zullen dan aangevuld moeten worden uit de rijen der achterwaarts geplaatste troepen. Spoedig zullen daar belangrijke posten onder de bevelen staan van een adjudant-onderofficier, een sergeant-majoor, ja zelfs van een onderofficier.

Er zijn alzoo te weinig officieren voor de behoeften van den oorlog. Wil men daarom het officierskorps nog uitbreiden, dan stijgen de uitgaven onevenredig, terwijl het middel erger wordt dan de kwaal. De alleenheerschappij van den zilverling geeft trouwens zelden eene deugdelijke oplossing. Het incompleet voor den oorlog kan men door een dans om het gouden kalf opheffen, doch om het SCHADELIJK overcompleet gedurende den vrede slechts te verhoogen.

Dit is niet alleen een financieel bezwaar. Erger 't is een bron van moreele schade. Overal waar de arbeidskrachten buiten verhouding tot den arbeid staan, gaan de meest gezonde prikkels tot den arbeid verloren. Daar loopt de energie gevaar te verslappen, daar wordt traagheid gekweekt, daar gaan karakters onder in beuzelarij. Goede zeemanschap wordt niet ontwikkeld door een spelevaart op een stil binnenwater, maar alleen op

den vollen oceaen. Zoo ook in het militaire. De aanvoering b. v. eener compagnie, gedurende den oorlog, wordt zeer onvolkomen gekend door het bevel over eene sectie of escouade, al draagt deze een anderen naam. Het wezen, de inhoud bepaalt de zaak — niet de naam, de werkkring — niet de titel, niet de rang.

Bij eene scheiding van de bataljons vrijwilligers en militie is, voor de vredesoefening, het kader van twee, hoogstens van drie bataljons ruim voldoende. Werd daarom eene lichting militie per regiment over twee, hoogstens drie bataljons verdeeld, dan zou de taak der officieren en van het overige kader bij die bataljons zeker niet zwaarder zijn dan de taak, die hen in oorlogstijd wacht. De overige officieren zouden bij die indeeling, welke het organiek verband tevens in stand houdt, gedurende 1 à 2 jaar voor verschillende oefeningen ter beschikking blijven, en zelfs aan de oefening der andere bataljons kunnen deelnemen. In oorlogstijd daarentegen zouden, voor de vijf bataljons van een regiment infanterie, de kaders van acht bataljons niet te veel zijn om voortdurend alle verliezen geregeld aan te vullen.

Verder zal dit denkbeeld hier niet uitgewerkt worden.

Men beschouwe het voorgaande als toelichting om de natuurlijke verhouding der vredes- en oorlogsterkte van het kader in algemeene trekken te doen kennen. Verschillende neveninvloeden wijzigen die verhouding. Op den aangewezen grondslag alleen kan daarom eene volkomen juiste bepaling der sterkte van het reserve-kader niet geschieden.

Er is nog een andere, zeer belangrijke grond voor de instelling van reserve-officieren. Het is het vraagstuk der bevordering. Aanvoerders in den vollen bloei des levens zijn de beste waarborgen voor de inwendige kracht van elk leger. Het tempo der bevordering is afhankelijk van de sterkteverhouding tusschen de verschillende rangen en van het gemiddelde verlies in elken rang. Dit verlies kan ontstaan opwaarts door bevordering, zijwaarts door ontslag. Het ontslag kan plaats vinden wegens ziekte, leeftijd of andere redenen, en gegeven worden met of zonder pensioen. Hier heeft men alle factoren, welke de bevordering regelen, bij elkander. Kunstmatig kan men de meeste dier factoren wijzigen.

Verschillende middelen heeft men daartoe voorgesteld. Alle bevordering bij keuze, examens, ruime en vele pensioenen zij hebben ernstige schaduwzijden. 't Mogen palliatieven zijn: eene volkomen genezing brengen zij niet. Dikwerf stichten zij meer kwaad dan goed. Zoo ook het prijsgeven van de onafhankelijke stelling van den officier. Het gebrekkigste en slechtste middel is wel bezuiniging bij de opleiding en vorming van den officier, ten einde daardoor eene klasse van officieren in het leven te roepen, die een veelvuldig pensionneeren mogelijk maken. Dat doet denken aan het bouwen van wrakke schepen, of aan het aanschaffen van zwakke paarden om ze lang in de weide te zenden en spoedig op reform te kunnen stellen. Al hetgeen op de opleiding van den officier bezuinigd wordt, betaalt de staat met woekkerrente in pensioenen uit. Bovendien eischen vele pensioenen versterking van het productie-vermogen der militaire opleidingsscholen. Hetgeen men bespaart op de opleiding van den enkele, geeft men daarom uit voor de opleiding van het grooter aantal leerlingen, dat het noodwendig gevolg is der verzwakking van het gehalte der opleiding. Niets is zoo duur, zoo gevaarlijk, zoo slecht als een goedkoop officier.

De eenige duurzame, waarlijk goedkoope en gezonde oplossing van het vraagstuk der bevordering zetelt in de regeling van de sterkteverhouding tusschen de verschillende rangen. Die sterkteverhouding kan den gang der bevordering zoodanig regelen dat er eene, uit den aard der zaak natuurlijk voortvloeiende overeenstemming bewaard blijve tusschen den leeftijd van den mensch met den werkkring en den rang van den officier.

Ook dit groote doel, die normale overeenstemming, vrucht van eene doelmatige organisatie van het officierskorps, kan alleen door beperking van het aantal ondergeschikte officieren van het vaste kader met evenredige uitbreiding van het aantal reserve-officieren worden bereikt.

Alvorens thans verder te gaan, is het noodzakelijk hier in algemeene trekken, het karakterbeeld te schetsen van den reserve-officier, dien wij voor het Nederlandsche leger noodig achten. Zijne opleiding en vorming worden door zijne bestemming, door zijnen werkkring bepaald.

Een groot verschil bestaat er tusschen den reserve-officier en den officier van het vaste kader. Deze moet eene aanzienlijke mate van algemeene ontwikkeling paren aan uitnemende praktische geschiktheid. In zijne opleiding moet hij worden voorbereid tot verschillende, soms zeer uiteenloopende werkzaamheden, die hem in den kring van zijn wapen of dienstvak opgedragen kunnen worden. Hoe uitgestrekt, hoe veelzijdig — om slechts een voorbeeld te noemen — is tegenwoordig niet het arbeidsveld der artillerie. Ook bij de andere wapens nemen voortdurend de verschillende behoeften en eischen in niet geringe mate toe. Ook het verband der wapens onderling, de geest van het leger, de organisatie, de stelling van het moderne krijgswezen in staat en maatschappij, 't zijn altemaal vruchten van den arbeid der officieren van het vaste kader, van het officierskorps in het algemeen.

Bij hunne opleiding moeten tevens de grondslagen der hoogere vorming eene plaats vinden.

Geheel anders is de toestand van den reserve-officier. Ook voor hem zijn gezond verstand, algemeene verstandelijke en zedelijke ontwikkeling noodig, waaruit reeds van zelf een natuurlijk zedelijk overwicht ontstaat. Daarenboven behoeft hij zooveel vakkennis als noodig is voor eene oordeelkundige, door kennis van zaken geleide, werkzaamheid in een aangewezen werkkring, in eene bepaalde stelling. Daar treedt hij op in vereeniging met andere officieren van het vaste kader.

Den reserve-officier is derhalve bij mobilisatie een bepaalde betrekking aangewezen. Daar, en daarin alleen zal hij doorgaans gedurende den geheelen, of 't grootste deel van den oorlog zijne taak vervullen, tenzij de oorlogs-praaktijk zijne bruikbaarheid in ruimer werkkring staft.

Slechts bij zeldzame uitzondering bekleedt hij, gedurende den vrede, in het leger een hooger rang dan dien van luitenant.

Hij is ingedeeld bij eene bepaalde afdeeling van het veld- of het bezettingsleger. Hij weet bij welk fort, in welke stelling en in welken werkkring hij zal optreden. Wordt hem eene taak aangewezen bij een der reserve-bataljons, dan is hij, eer

hij, na het uitbreken van den oorlog voor de eerste maal in het gevecht komt, reeds geruimen tijd werkzaam geweest met de officieren van het vaste kader.

Het vuurwapen moet hij kunnen gebruiken, doch over de noodzakelijkheid der invoering van een nieuw wapen behoeft hij geen oordeel te vellen.

Met de reglementen en voorschriften voor den subalternen rang moet hij volkomen vertrouwd zijn, doch de administratie over eene compagnie behoeft hij niet te voeren, enz. enz.

In beperkten kring moet hij dus bekend zijn met alles wat daar aanwezig is, doch aan de ontwikkeling van eenigen tak van het krijgswezen behoeft hij rechtstreeks niet deel te nemen, in eenige bijzondere betrekking nimmer werkzaam te zijn.

Als luitenant eene sectie of een peloton aanvoerende, kan hij optreden als commandant van een soutien der tirailleurlinie, van eene veldwacht, of van eene patrouille; bij de cavalerie zal hij, als onverschrokken ruiter en intelligent, scherpzinnig waarnemer, uitnemende diensten bewijzen bij den verkennings- en ordonnance-dienst; bij de artillerie en de genie zal hij op de batterij, in het laboratorium, op de werkplaats in practijk kunnen brengen de technische vakkennis, die hij als wis-, natuur- of werktuigkundige, als candidaat-ingenieur in het leger medebrengt.

De militaire kennis van den reserve-officier kan daarom een vast en goed afgrond geheel vormen, berekend voor een nauwkeurig afgebakenden werkkring, op kleiner schaal aangelegd dan het arbeidsveld van den officier van het vaste kader.

Toegerust met een helder oordeel, natuurlijk gezond verstand, scherpzinnigheid, wilskracht, moed — met opzet vermeld ik *zuiver mannelijke* deugden — en verder beziel met warme belangstelling voor de militaire taak hun toevertrouwd, zullen deze reserve-officiëren uitnemend bruikbaar zijn, vooral wanneer, in de ure des gevaars, het kanon de reveille blaast en de geesten wakker schudt. Dan zullen, gelijk de geschiedenis zoo menigmaal bewees, uit die officieren zelfs aanvoerders te voorschijn treden, die door hunne natuurlijke gaven voor den krijgsdienst,

door besluitvaardigheid, stoutheid van conceptie, organiseerend talent, zedelijken moed, wederom altemaal gewone burgerdeugden, het vaderland betere diensten zullen bewijzen dan een militair schrift- of kamergeleerde, wiens gretig brein alles heeft opgezogen wat in boeken en voorschriften stond, die geschitterd heeft op alle examens, maar wiens besluitvaardigheid, wiens wilskracht aan onmacht lijden.

De reserve-officier staat dus lijnrecht tegenover een type, dat in vroeger jaren nog gereedelijk toegang vond tot de gelederen van het officierskorps en daar ook bruikbaar was, toen, in de lagere rangen, een minimum van algemeene ontwikkeling kon aangevuld worden door eene veeljarige routine.

Sedert echter is het tij verloop, en zijn de baken verzet. In de hedendaagsche maatschappij heeft het prestige, het aanzien der betrekking van officier eene diepe militaire en staatkundige beteekenis. Een minimum van algemeene ontwikkeling en beschaving is daarom niet alleen onvoldoende, maar bepaald schadelijk. En wat de routine betreft, deze heeft, in de tegenwoordige omstandigheden, voor den minder ontwikkelde eene waarde van zeer twijfelachtig gehalte. Bij een langdurigen vrede, waarin Nederland zich verheugt, is, voor den officier, de *langdurige* routine van den onderofficier, niet die van het beste gehalte. Integendeel. Vrede zou men met die veeljarige practijk nog kunnen hebben, indien haar zwaartepunt niet gelegen ware in de practijk van den kazernedienst, maar in de practijk van het oorlogsveld.

Tegenwoordig, nu de oorlog steeds van elk model afwijkt, en de meest ongewone toestanden in het leven roept, kan men, als aanvoerders in den officiersrang, niet meer hen gebruiken, die het spoor bijster worden, als zij de rails niet meer vinden, waarop hun leven zich rustig en gelijkmatig voortbewoog, en de vijand — altijd volgens hen — zoo anti-militair zich gedraagt dat hij zich enkele afwijkingen van den voorgeschreven gang van zaken veroorlooft, en daarmede toestanden in het leven roept, die niet zijn opgenomen in eenige paragraaf, ja die zelfs in eene encyclopaedie der militaire wetenschappen ontbreken.

Uit den aard der zaak zal de reserve-officier de beste plaats vinden in de gelederen der infanterie. In het algemeen — de krijgsgeschiedenis leert, de krijgskunde verklaart het — zetelt de hoofdbron van de weerkracht der volkslegers van de *kleine* staten in het voetvolk.

Voor al in Nederland, waar het rijk doorsneden of geïnnundeerd terrein aan den cavalerist, de duinenreeks hier, de drassige bodem ginds aan den artillerist elke vrijheid van beweging onthoudt, daar is geen punt onbereikbaar, geen pad hoe smal ook onbegaanbaar voor den infanterist.

Voor het wapen der infanterie is de reserve-officier het spoedigst op nagenoeg elke plaats te vormen. De meest geleidelijke overgang naar het leger bevindt zich voorts ook aan die zijde, waar de infanterie hare tenten heeft opgeslagen. Bedrevenheid in het paardrijden wordt daar niet gevorderd, slechts een paar goede voetzoelen en gespierde kuitzen. Technische bijzonderheden zijn daar 't minst talrijk. De behandeling van het geweer kan in elke gemeente onderwezen worden. De natuurlijke aansluiting tusschen volk en leger moet daarom in de gelederen der infanterie tot stand komen.

Dit neemt intusschen niet weg, dat, waar de gelegenheid gunstig is, de opleiding van reserve-officieren, gelijk reeds werd aangeduid, ook ten behoeve der andere wapens kan geschieden. Ook zullen die officieren bij de legerverpleging, bij post- of spoorwegwezen, op bureaux uitnemende diensten kunnen bewijzen. Daardoor komt tevens het grootst mogelijk aantal actieve officieren beschikbaar voor de eerste rijen van het strijdend gedeelte.

In het kort komt het groote verschil tusschen den kaderen den reserve-officier hierop neder. De kader-officier geeft, de reserve-officier ontvangt in het leger onderricht. De eerste moet volkomen op de hoogte van zijne betrekking zijn, wanneer hij haar aanvaardt, de andere, wanneer hij haar nederlegt. Voor den eerste is de militaire opleiding tevens grondslag tot hooger vorming in verschillende richtingen; voor den ander is die opleiding tot een beperkten werkkring, einddoel.

Van de verschillende middelen, die in Nederland aangewend kunnen worden tot vorming van reserve-officieren, zullen aanstonds enkele in algemeene trekken worden aangewezen.

Aangezien die middelen voortvloeien uit de erkenning van eenige voorname grondbeginselen en grondslagen van het Nederlandsche krijgswezen, moge het gepast heeten hier de hoofdaandacht te blijven schenken aan de fundamenteën, waarop de opleiding en vorming van reserve-officieren in Nederland rusten moeten.

Dit vraagstuk toch is van diep ingrijpenden aard en verstrekkende gevolgen. Het heeft eene zeer principieele zijde, die in het nauwste verband staat met de beschouwing van de natuur, van het karakter van het krijgswezen, zoowel zelfstandig als in zijne betrekking tot den Staat en de maatschappij.

Eerst wanneer daaromtrent eenstemmigheid verworven en daardoor eenheid van doel verkregen is, wordt vruchtbaar overleg mogelijk bij het opsporen en toepassen der middelen tot het bereiken daarvan.

Vergun mij daarom op den voorgrond, de meening uit te spreken, volgens welke de moderne Staat iets meer is dan een dood instrument tot bevordering van het practisch eigenbelang; iets hoogers dan eene vereeniging tot handhaving van de in- en uitwendige rust en veiligheid; iets beters nog dan eene vennootschap of coöperatieve vereeniging van belanghebbenden. De Staat is de rechtsgemeenschap, het zedelijke wezen van hooger orde, waarin de volkseenheid zich openbaart. Hij ver- toont alle eigenschappen van een levend organisme, terwijl hij zich in het werkelijke leven uit door organen, samengesteld uit menschen. Dit is o. a. de meening van Bluntschli, waar hij leert: „Der Staat ist die zur Selbstbestimmung organisirte Volksperson eines bestimmten Landes” en verder: „Der Staat ist nicht eine bloss künstlich erdachte, nicht eine fingirte, sondern eine wirkliche Person. „Der Staat ist eine wirthschaftliche und eine Kulturperson, eine sittliche Person, eine Rechtsperson, sogar das höchste Rechtswesen der Welt, des Staat endlich ist eine politische Person”.

Von Stein schrijft in denzelfden geest: „Der Staat ist die zur Persönlichkeit erhobene Einheit der Menschen.”

Hieruit volgi dus dat in den modernen Staat het leger niet een Staat in den Staat, maar dat het zich ontwikkelt heeft tot een orgaan van den Staat, nadat, uit den strijd der verschillende staatsmachten, hare organische samenwerking geboren, en daarmede die eenheid van hooger orde, die wij kennen als den modernen Staat, in het aanzijn geroepen werd.

Sedert zijn de doopregisters overgebracht naar den burgerlijken stand. Dit kenschetst den nieuwen toestand volkomen.

Reeds bij zijne geboorte wordt de mensch opgenomen zoowel in het gemeenschapsleven van het gezin als in dat van den staat. Hij zal zich ontwikkelen als lid van het gezin, waarvan hij den geslachtsnaam voert, en als lid van den Staat, tot burger van den Staat, die het recht en daarmede tevens de rechtszekerheid van zijn vaderland handhaaft. Aan het zedelijk leven van dat gezin zal hij deelnemen; ook aan het zedelijk leven van den Staat, in wiens wezen een deel van zijn wezen leeft.

Uit het voorgaande vloeit noodwendig voort, dat de weerplicht een der rechtsplichten van den staatsburger is, van wien het militair element een natuurlijk en onvervreemdbaar deel is. In den staatsburger wordt de militair geboren. De dienstplicht is daarom een militaire burgerplicht. Onze grondwet erkent dat in haar bekend artikel 177. De eerste plichten zijn voorzeker diegene, welke zich in de orde der hooge en heilige plichten bevinden.

Dat wij in Nederland nog getuige zijn van den afkoop der vervulling van dien plicht, bewijst niet tegen de juistheid van het voorgaande, maar wijst alleen het peil aan der staatkundige en zedelijke waarde van hen, welke dien toestand in het leven riepen en verdedigen. Voor wien het dienstrecht veil is, is te eeniger tijd ook het vaderland veil. Voor hem heeft het vaderland een prijs. ¹

Onvolkomen en eenzijdig zou de bewijsvoering zijn, wanneer alleen op grond van militaire utiliteitsredenen de versterking werd aangeprezen van het militair element bij de volksopvoeding. Daarom werd het voorgaande op den voorgrond gesteld. Want het

is niet de militair aan wien hier in hoogste instantie het woord toekomt, evenmin is het de utiliteit, maar het zijn de zedelijke en staatkundige gronden, die hier ten laatste moeten beslissen.

Alleen in den kring, waar het goud meer waarde heeft dan het recht zijn de zedelijke gronden onpractische idealen, ongangbare munt in het bewijs.

Gun mij ter versterking van mijne voorgaande meeningen andermaal een beroep op Lorenz von Stein, waar hij leert: „Das Princip der Wehrpflicht ist das allgemeine Staatsbürgerthum; sie selbst ist eine mit dem letzteren gegebene, für jeden gleiche Pflicht, die an sich weder Ausnahmen noch Vorrechte anerkennt.“ En verder „Zuerst und vor allen Dingen muss allerdings die Organisirung der Wehrpflicht so eingerichtet sein, dass sie jedes waffenfähige Element der Bevölkerung für den Krieg herbeizuziehen berechtigt und im Stande ist. Das ist ein oberster Grundsatz des Heerwesens im Sinne des Staatsbürgerthums, und darüber wird man wenig streiten. Die Wehrpflicht enthält und anerkennt daher zuerst das Princip der allgemeinen und gleichen Stellungspflicht (Von Stein spatieert) für alle waffenfähigen Staatsbürger.“ Waarop hij volgen laat: „Das Princip der allgemeinen Wehrpflicht ist der gesetzlich ausgesprochene Grundsatz, dass jeder waffenfähige Mann die Pflicht hat, dem Vaterlande in seinem Heere zu dienen, und dass diese Pflicht die zweite nach sich zieht, diesen Dienst durch die, von Gesetz und Heeresverwaltung bestimmten und geleiteten militärischen Uebungen auch wirklich zu erlernen.“

Waar aldus het bestaan erkend wordt van het zedelijk en staatkundig karakter der militaire plichten, die elk staatsburger ten aanzien van den Staat te vervullen heeft, daar rust aan de andere zijde op den Staat de belangrijke taak de vervulling dier plichten te steunen. Eerst hierdoor wordt voor een goeden hygiënischen toestand zorg gedragen.

Waar het militair element een onafscheidelijk deel van den staatsburger is, moet het daarom ook een integreerend deel der volksopvoeding zijn. Pen en zwaard hebben heden ten dage

gelijke aanspraken bij de opvoeding der jeugd, elk natuurlijk in het geëigende levenstijdperk.

De oefeningen in den wapenhandel kunnen dezelfde degelijke rechten op het schoolprogramma doen gelden als het lezen en schrijven. Eene volkomen harmonische opleiding, welke den mensch, behoorlijk toegerust, in den strijd van het leven brengt, is niet bereikt als het element der militaire vorming ontbreekt. Vooral waar, gelijk in Nederland, de Staat het onderwijs regelt, mogen de oefeningen in den wapenhandel en elementaire militaire kennis niet op het programma der middelbare en der hoogeschool ontbreken.

Reeds in 1875 werd dit beginsel erkend door het Bestuur dezer Vereeniging, toen het, na de indiening eener wet op het Hooger Onderwijs, aan de Tweede Kamer een adres richtte, waarin verzocht werd om althans bij een der Universiteiten onderricht te doen geven „in de leer van het kriegswezen als deel der Staatswetenschappen.”²

Intusschen, wie geen vreemdeling in Jerusalem is, hij weet dat „overlading” aan de orde van den dag is. Met ingenomenheid heb ik mij *altijd* geschaard aan de zijde van de voorstanders der beperking van de schoolprogramma's. Het ligt daarom ver buiten mijne bedoeling het aantal leervakken of lesuren andermaal te vermeederen ten behoeve van de militaire vakken en oefeningen in den wapenhandel.

De oprichting van z. g. schoolbataljons, waar knapen als soldaten geoefend worden, mag, gelijk elke vertooning, schadelijk worden geacht voor de goede zaak. In de lagere school en in de lagere klassen van de middelbare school en het gymnasium is de gymnastiek de beste voorbereiding van den militair. De wapenhandel ontwikkelt eenzijdig; de gymnastiek harmonisch, veelzijdig. Deze is daarom, voor de leerlingen der lagere klassen, eene betere voorbereiding voor de militaire exercitie, dan deze exercitie zelve. In geheel anderen toestand verkeerden echter de hoogere klassen, welke bevolkt worden door jonge mannen van omstreeks 17 jaar of ouder.

Hoe hard de gymnasia het in den laatsten tijd ook te verantwoorden hadden, de toestand is daar niet zoo ongunstig als

inzonderheid ouders beweren, wier zonen voor industrieel, economisch, boomkweeker of bloemist zijn geboren, maar die de natuur geweld aandoen, en het hooger onderwijs willen reorganiseeren naar den middelmatigen aanleg van geest hunner zonen, om hun kroost, dat zonder vleugelen ter wereld kwam, tot valken op te fokken. De doctorshoed wordt hun een narrenkap. Het aantal lesuren van het gymnasium bedraagt, volgens het Koninklijk Besluit, 28 à 29 uur in de vier laagste, slechts 27 à 28 uur in de beide hoogste klassen. Het mag nimmer boven de 32 uren stijgen. Het leerplan van de parallelklassen der Hoogere Burgerschool bij de Militaire Academie klimt tot 41 uur, met inbegrip der militaire oefeningen.

Ofschoon ik dus van oordeel ben dat de intellectueele standaard, op het gebied van het hooger onderwijs, bestemd voor de aristocratie van den geest, slechts met groote omzigtigheid en na ernstig en rijp onderzoek mag verlaagd worden, zal ik met vrengde vernemen de tijding der vermindering van het aantal vakken en lesuren der gymnastia.

Ten aanzien van de middelbare scholen, heeft de heer Steyn Parvé een uitmuntenden weg gewezen, waar hij zijne denkbeelden tot beperking van het onderwijs, reeds in de *Economist* van November 1875, ontwikkeld heeft. De 4e en 5e klasse der Hoogere Burgerscholen tellen thans 35 à 36 lesuren per week, het teekenen, de gymnastiek en de practische scheikunde daaronder begrepen.

Worden de denkbeelden van den heer Steyn Parvé verwezenlijkt, wiens meening ook gedeeld wordt door het meerendeel der leeraren bij het middelbaar onderwijs, dan daalt het leerplan der Hoogere Burgerscholen in de vier eerste klassen tot 32, in de vijfde klasse tot 34 lesuren per week, waaronder 2 uur voor de gymnastiek zijn begrepen.

Er is alzoo ruimte van tijd. Toch geloof ik dat hier nog meer beperking mogelijk is. Lijdt het programma der Hoogere Burgerschool niet aan een voorbij het doel voortgezet streven naar gelijkheid, waarvan de alle individualiteit doodende eenvormigheid de ongezonde vrucht wordt? Hoe dwaas zou de hortulanus te werk gaan, die in zijn tuin alle jonge boomen, zelfs bij verschil in

soort, op gelijke grootte en van gelijken omvang zou willen brengen, en hoogstens eenig verschil in 't aantal twijgen zou gedoogen? Handelt men niet eveneens tegen de naturalismen, waar 't om algemeene ontwikkeling, en daarom alleen, te doen is, en waar die ontwikkeling juist in VERSCHILLENDE richtingen eene behoefte is, de geesten wringen wil in het keurslijf van een uniform schoolprogramma? Het schoolprogramma is er voor den Mensch, de Mensch niet voor het schoolprogramma. De menschelijke aanleg in zijn rijke verscheidenheid zij daarom uitgangspunt en grondslag. Eerst dan zal het onderwijs georganiseerd zijn, niet geadministreerd worden, en onze jeugd onttrokken aan de marteling der beoefening van vakken, waarvoor haar de aanleg geheel ontbreekt.

Het eindexamen der Hoogere Burgerscholen zou dus, behalve een bepaalde kern, tot aanvulling kunnen omvatten een of meer groepen van vakken, waaruit de leerling, in overeenstemming met zijn aanleg en in overleg met het hoofd der school, eene keuze kon doen. Verder behoeft dit punt hier niet te worden uitgewerkt. Genoeg zij 't hier nog op te merken dat het van betrekkelijk weinig belang is te weten in welke vakken een candidaat niet geslaagd is. Bij het examen, dat zich dus over verschillende deelen van het schoolprogramma kan uitstrekken, moet in elk vak een zeker normaal peil van kennis bereikt zijn. Het getuigschrift, juist der middelbare scholen, wier doel verscheidenheid in algemeene ontwikkeling moet zijn, vermeldt alleen in welke groep van vakken de candidaat wel met voldoende uitslag is onderzocht. Bij deze eenvoudige regeling, waarbij de school kruis naar kracht oplegt, kan ieders individualiteit tot haar volle recht komen.

De vakmannen, vooraf met de opvoedkundigen gehoord, kunnen daarna beoordeelen bij welke der hier bedoelde groepen de vakopleiding zich 't doelmatigst aansluit.

De posterijen, de telegraphie, de Staatsspoorwegen, het belastingwezen, de Polytechnische School, de Militaire Academie; de Gemeentelijke instellingen voor taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië, zij allen zullen hare bijzondere eischen overeenkomstig hare eigenaardige bestemming kunnen stellen.

Deze regeling zou 't geheele onderwijs oneindig meer vrucht voor 't leven doen dragen; meer leerlingen tot hun doel brengen; de vaderlandsche jeugd van vele pijnlijke staatsexamens verlossen, en haar, in waarheid harmonisch ontwikkeld, naar den ingang der maatschappelijke loopbaan voeren.

Bij verschil van kennis zou er evenwicht van kennis zijn.

Dit zij het voorname hoofddoel. Te veel wordt voorts bij de regeling van het onderwijs, aan ieder in het bijzonder, te weinig aan den collectieven arbeid gedacht. Men vergeet dat de doode eenvormigheid verzwakt, en eerst uit de verscheidenheid en uit haar alleen de ware overeenstemming, de ware kracht, het waarachtig leven geboren wordt. In het concert wil men ieder 't zelfde instrument geven. Gelukkig is de natuur, die onzen zonen verscheidenheid in aanleg schonk, wijzer dan het examenprogramma.

Het is b.v. niet noodig dat ieder oud-leerling der Hoogere Burgerschool de drie vreemde talen kent, — meest elk belangrijk werk is aanstonds in eene vertaling toegankelijk — wel dat Nederland eene levendige betrekking met de omliggende volken kunne onderhouden, en daartoe de drie moderne vreemde talen in ruime kringen worden beoefend.

Om deze doeleinden te bereiken, behoeven slechts enkele artikelen der wet op het middelbaar onderwijs eenige wijziging te ondergaan.

Op een programma voor algemeene ontwikkeling kunnen, zonder eenig bezwaar, b.v. al aanstonds het handelsrecht, boekhouden en de warenkennis gemist worden. Waren wij een volk van winkeliers dan zouden die vakken op een schoolprogramma voor algemeene ontwikkeling eenige reden van bestaan kunnen hebben. Zoolang dat standpunt echter niet bereikt is, zullen wij Neerlands jongelingschap moeten opvoeden tot mannen, behoorlijk toegerust tot den strijd van het leven, waarin het Vaderland zulk eene breede en hooge plaats inneemt. Het kan daarom aan geenerlei bedenking onderhevig zijn om de kennis van eenige kruideniers-, grutters- en andere waren zoo noodig op te offeren ten einde gelegenheid te openen tot ruime lichamelijke ontwikkeling met gepaste oefening in den wapenhandel. Daartoe bestaat

vooral goede grond, waar het de herziening geldt van een schoolprogramma, dat zoo terecht de kennis opnam der gronden van het Nederlandsch Staatsbestuur.

Het antwoord kan niet twijfelachtig zijn op de vraag wie in algemeenen zin ruimer en edeler ontwikkeld zijn: zij, die, als het vaderland in gevaar is, met nuchteren en, naar zij verklaren, gezonden zin voor de werkelijkheid, bekwaam zijn, bij hunne haardstede, hunne koffie, hun tabak en hun linnen goed te blijven keuren, dan de jongelieden, die, gedurende hunne schooljaren, behoorlijk werden toegerust hun Wilhelmus in practijk te brengen.

Zelfs zonder wijziging der wet kunnen deze denkbelden worden toegepast. Daartoe is slechts noodig dat aan de commissiën voor de eindexamens der Hoogere Burgerscholen de bevoegdheid worde toegekend, naast de getuigschriften voor een voldoende eindexamen, ook dan, als dat examen niet voldoende is, andere getuigschriften uit te reiken van voldoende kennis in een of meer groepen van vakken. Reeds thans wordt eenigermate in dezen geest gehandeld. Slechts een enkele schrede verder is noodig op den weg, die reeds vrij algemeen uit vrije eigen beweging is ingeslagen.

De middelen, hier aangewezen tot bevordering van algemeene oefening in den wapenhandel, zijn, hoe wenschelijk ook, echter niet onontbeerlijk. Dit zal aanstonds, met feiten in handen, gestaafd worden.

Niet zelden opperen voorstanders der hier bedoelde maatregelen bezwaren. Wacht eerst, zoo luidt de bedenking, de invoering van den persoonlijken dienstplicht af, en al het overige komt van zelf.

De vorming van reserve-kader, en inzonderheid van reserve-officieren kan eerst dan met goed gevolg geschieden als wij eene wet op den persoonlijken dienstplicht rijk zijn. Vóór dien tijd zijn alle maatregelen tot opleiding van reserve-officieren voorbarig en tot onvruchtbaarheid gedoemd.

Met tal van gronden kan de onhoudbaarheid worden aangetoond van deze meening, die te veel van de wet, te weinig

van het leven, en van het ontzettend vermogen der individuële inwerking op den nationalen volksgceest verwacht, waar steun geboden wordt door de kracht der hoogere beginselen.

Eene wijze wet kan, al is zij nimmer alvermogend, eene groote macht zijn, wanneer zij voortkomt uit het leven.

„Bij vrije volken” — zoo schreef terecht de Bosch Kemper — „ontwikkelt de vooruitgang zich uit het volksleven. Bij hen is tweederlei vooruitgang: een der bijzondere personen, die door woord en geschrift in de volksvertuiging den vooruitgang tot ontwikkeling brengen — en een der ministers om vorm en werkelijkheid te geven aan hetgeen door de openbare meening voor verwezenlijking rijp is.”

Dus eerst de wortel, dan de stam, eindelijk de vrucht, d. i. de wet.

Eerst de voorbereiding, daarna de wettelijke regeling, eerst de spoorwegen, daarna eene wet op de spoorwegdiensten, eerst lezen en schrijven, daarna, zoo noodig, leerplicht, maar intusschen met schrijven en lezen niet gewacht tot de invoering van den leerplicht.

Juist daarom verdienen, als heilzaam, alle middelen aanbeveling, welke den militairen volksgeest opwekken. Eerst dan zal ook de militaire wetgeving wortel schieten in den boezem des volks, en de teleurstelling gespaard blijven eene wet, die op het Binnenhof geboren werd, reeds op den weg naar het Plein den geest te zien geven.

En zelfs al kon in de groote behoefte aan reserve-officiëren eerst volledig worden voorzien, wanneer de persoonlijke dienstplicht is ingevoerd, zou dat een grond dan mogen zijn voor den eisch: „niets of alles”? Integendeel. Het is wijs, wanneer men al die maatregelen neemt, welke nu reeds de geleidelijke invoering eener wet op den persoonlijke dienstplicht voorbereiden, en die naderhand de uitvoering dier wet steunen.

Maar er is nog eene andere reden, waarom het juist voor Nederland bedenkelijk is het vraagstuk der reserve-officiëren in de portefeuille van den persoonlijke dienstplicht ter ruste te leggen. Ik vrees dat dit uitstel, na blijde verwachting, slechts teleurstelling zou baren.

Waar de militie drie jaar of langer onder de wapenen blijft, kan men jongelieden, die zeker peil van algemeene ontwikkeling hebben bereikt, in aanzienlijk korte tijd tot militair vormen. Hunne algemeene ontwikkeling heeft militaire waarde en geeft daarom billijke aanspraken op vermindering van diensttijd. Bovendien komen die meer ontwikkelden grootendeels voort uit die klassen der maatschappij, wier belang nauw verbonden is aan de handhaving der staatkundige en maatschappelijke orde van zaken. Een veeljarig militair isolement is daarom voor hen overbodig. Bij dien langdurigen militietijd der groote staten kan daarom het stelsel der z.g. *eenjarigen* uitmuntend werken tot vorming van reserve-kader, vooral van reserve-officieren. In Nederland kan het nimmer toegepast worden: al onze mili-ciens zijn eenjarigen. Een deel van de militie dient iets langer, een ander deel iets korter dan één jaar.

De premie eener vermindering van den diensttijd met twee volle jaren, als men zich vóór de loting tot eenjarigen dienst in het leger verbindt, kan Nederland dus nimmer uitreiken. De bloote vermindering van den diensttijd tot vorming van reserve-officieren zal daarom voor Nederland een zeer zwak en gebrekkig, ja een onbruikbaar hulpmiddel zijn, waarmede wij uit den vreemde zouden willen importeerden, 'tgeen elders doelmatig werkt.

Het mag een niet gering voordeel heeten, dat wij, ook bij de vorming van reserve-officieren, zelfstandig, een eigen, een oorspronkelijken weg moeten inslaan. Daardoor worden de waarborgen vermeerderd dat wij rekening zullen houden met den Nederlandschen volksgeest, met het Nederlandsche volkskarakter. Met gelijke noodwendigheid toch, waarmede Neerlands klimaat, bodem en geographische ligging den aard van landbouw en veeteelt bepalen, dienen de maatschappelijke en staatkundige toestanden van het Nederlandsche volk en de gesteldheid en ligging van den Nederlandsche bodem de inrichting van het Nederlandsche krijgswezen te regelen. Alleen op die grondslagen is een nationaal leger mogelijk.

Juist daarom kan de instelling der reserve-officieren, in de hier bedoelde richting, eene uitmuntende inleiding worden van

eene wet op den persoonlijken dienstplicht; zij kan de aanraking van Neerlands leger en volk krachtig bevorderen; zij kan een oefenschool worden voor den militair om te leeren bevelen over soldaten, die in algemeene kennis, ontwikkeling en beschaving met hem op een trap staan, en omgekeerd aan deze soldaten om te leeren gehoorzamen aan ieder militair, wien ook, die in rang boven hen is gesteld. Op de voorgaande gronden ducht ik teleurstelling als men in Nederland de volledige aanvulling van alle reserve-officieren, die wij behoeven, eenig en alleen als vrucht beschouwt eener wet op den persoonlijken dienstplicht.

Veel heil mag Nederland van die wet verwachten, maar juist daarom is het niet goed, voedsel te geven aan verwachtingen, die niet volkomen zullen vervuld worden. Daardoor wordt groote schade berokkend aan de uitvoering der wet, terwijl bovendien de maatregelen achterwege blijven, die, vóór de invoering der wet, reeds uitmuntende diensten zouden kunnen bewijzen.

Op den bodem van het onderwerp, waarvoor ik Uwe aandacht inriep, ontmoeten wij nog een ander punt van groot gewicht, dat hier niet onaangeroerd mag blijven. Twijfel toch en ongelooft grijpen velen ook der bestgezinden aan, als zij denken aan het kleine Nederland, waarvan het strijdbaar gedeelte der geheele mannelijke bevolking kleiner is dan de sterkte der geduchte legers van de groote mogendheden. Wanneer wij van onze drie divisiën den blik wenden naar den machtigen nabuur, beschikkende over 18 legerkorpsen, die hij gereed staat, met vier maal de sterkte van ons veldleger, te versterken, welnu dan schijnt ons ideaal van landsverdediging de handhaving der neutraliteit. Doch moreel is men dan reeds geslagen en de materiële ondergang zal dan niet lang meer uitblijven. De physische dood volgt dan spoedig.

Wij moeten daarom voor de landsverdediging niet uitsluitend op het leger, minder nog op onzen liniën steunen, maar in de eerste en in de laatste plaats de ware kracht in ons zelven, in de levende strijdkrachten zoeken. Zoodra slechts ieder Nederlander, die tot 's lands weerbaarheid kan bijdragen, weet te handelen naar het fiere woord van Willem III aan de Engel-

sche gezanten, die hem in 1672 vroegen, of hij niet zag dat de Republiek verloren was: „Ik ken een middel om den ondergang der Republiek niet te aanschouwen: te sterven bij de verdediging der laatste verschansing"; zoodra hij de vrijheid des volks en de onafhankelijkheid van den geboortegrond in waarheid hooger stelt dan het eigen leven, verknecht onder het juk van den vreemdeling, en zoodra ieder voor zich de kracht bezit zijn woord met de daad te bezegelen, zoodra is ook ons onafhankelijk volksbestaan volkomen verzekerd, zelfs dan nog, wanneer het eens blijken mocht dat al onze sterkten krachteleos waren geworden.

Al kunnen wij, evenmin als eenig volk, het zoover brengen, toch zullen wij in sterkte toenemen naarmate wij dat einddoel meer naderen. Dit doel werd gesteld om de beteekenis, de hooge waarde in het licht te stellen van de zedelijke kracht des volks boven de sterkte en den rijkdom zijner materieele weermiddelen. Trekken deze de hoofdaandacht, valt daarin het zwaartepunt der landsverdediging, dan drukt een verlamdend overwicht zoowel de ontwikkeling der levende strijdkrachten als het zelfvertrouwen des volks in de kracht zijner weerbaarheid.

Ons leger zij daarom, bij de worsteling om de vrijheid, de kern der volksverdediging.

In goede vriendschap met onze burenen levende, zal Nederland dan het Atjeh, meer: Europa's Transvaal zijn voor ieder, die onze vrijheid aanrandt. De annexatie zal dan beteekenen de annexatie van den georganiseerden volksopstand. Weder zullen wij dan met ons zwaard in de geschiedenis des vaderlands, op *hedendaagsche wijze*, een den Briel, een Alkmaar, een Leiden, moet het zijn, ook een Naarden, Zutphen en Haarlem boeken, en, als de Rus zijn Moscou, verwoesten 't geen we niet kunnen behouden. Daartoe eenmaal vast besloten, geloof ik, dat wij met vertrouwen rustig de toekomst kunnen tegemoet gaan. Onze vriendschap zal dan eenige meerdere waarde hebben dan een verheerd Nederland als wingewest. Maar juist daarom ook is eene krachtige wederkeerige inwerking van het burgerlijk en het militair element voor Nederland, meer dan voor eenige andere mogendheid, eene eerste levensbehoefte.

Dit te bereiken zal men wellicht een utopie, het najagen ervan een hersenschim noemen.

Nederland, zoo luidt de leuze, die zonder nader onderzoek voor waarheid geldt, Nederland is anti-militair. Wij zijn nu eenmaal geen militair volk en daarom kan men niet verwachten dat de volksgeest zich ten opzichte van het militaire wezen zal uiten geheel in strijd met zijn werkelijk karakter.

Ware dit inderdaad het geval dan ware 't beter, met dit ongeloof in ons volk, den verderen arbeid tot zijne verdediging te staken, of althans een aanvang te maken met den grondslag van alle militaire instellingen, met de opheffing van den militairen volksgeest.

Zoolang wij toch inderdaad een anti-militair volk zijn, bouwen wij zonder fundeering en smeden wij met al onze millioenen, met al onze militaire verbeteringen de wapenrusting voor een, die weldra zal gestorven zijn. Een volk zonder gezonden militairen geest is door het wereldgericht der historie ter dood veroordeeld.

Goddank is het echter met Nederland nog zoover niet gekomen. Het Nederlandsche Volk bezit alle waarachtig militaire dengden. Moedig, taai en volhardend van aard, paren wij, aan liefde voor orde en wet, een heiligen eerbied voor het recht en voor de vrijheid van godsdienst, van staat en geweten.

Ons volkskarakter heeft ook zijne schaduwzijden, die echter aan de militaire waarde weinig afbreuk doen. Wel hebben in eenige kringen, vooral van groote gemeenten, hier de jacht naar, ginds de eeredienst van weelde en genot met hun ontzenuwend vermogen, verschillende karakters aangetast even goed als dat het geval was bij het uitbreken van den opstand tegen Spanje.

Wanneer men echter oordeelt over het Nederlandsche volkskarakter, moet dat oordeel de kern der natie gelden. Welnu, wonderbaar groot, tot in de openbaring van zijn religieus leven, is nog de overeenkomst van ons volkskarakter met het karakter gelijk het zich geopenbaard heeft bij onze stamgenooten in de Transvaal, die, als wij, in landbouw en veeteelt de hoofdbronnen van hun bestaan vinden.

De geleidelijke wijze, waarop de zonen des volks bij hunne

inlijving in de militie, plaats nemen in de gelederen van het leger; hun betrekkelijk gering aantal overtredingen der krijgstuicht, en niet minder de roem, waarmede de Nederlanders ten allen tijde gestreden hebben, op elk slagveld, waar zij zich vertoonden, 't zijn de overtuigende bewijzen voor de uitmuntende militaire eigenschappen, die de grondstof bezit, waaruit het Nederlandsche volkskarakter is gewezen.

Bovendien. Een vierde gedeelte van onze staatsuitgaven zijn gewijd aan de landsdefensie³. Toch is de Nederlander veelal milder met zijn bloed dan met zijne spaarpenningen, al blijft ook de liefdadigheid eene eereplaats in de rei der volksdeugden bekleeden. „Vreedzaam en zachtmoedig van aard, wanneer zij niet getergd worden”, zoo getuigde Bentivoglio van de Nederlanders, „maar weerspanning en onbedwingbaar, wanneer het gevoel van smaad en de begeerte tot wraak hen aanprikelt” bracht het onrecht van den 10ⁿ penning hen zelfs tegen een Alba in opstand. En nog leeft onder ons het geslacht, dat tot waarheid maakte de woorden van een Martinus van der Hoeven, toen hij zeide: „Werp een edelen harts-tocht in dit volk en gij vindt het tot alle groote dingen in staat.” Noode bied ik weerstand aan de verzoeking hier de treffend schoone regelen tot U te brengen, waar het Eerelid dezer Vereeniging in zijne boeiende en leerrijke „Herinneringen aan 1830” de geestdrift teekent, waarmede Noord-Nederland den wapenroep des Konings beantwoordde. 1)

Ik acht het dan ook eene volkomen miskenning van Neerlands Historie en van Neerlands volkskarakter dit als anti-militair te brandmerken, gelijk sommigen, vooral patentplichtigen ons willen diets maken.

De Schieringers en Vetkoopers, de Hoeken en Kabeljauwen, de Heeckerens en Bronkhorsten, het Kaas- en Broodvolk, Kennemerland en Waterland, de Bosch- en Watergeuzen, Jacatra en Chatham, Malplaquet, Quatre-Bras en Waterloo, Spanje en Portugal, Frankrijk en Engeland, zij allen kunnen getuigen

1) Zie Knoop. Herinneringen aan de Belgische omwenteling in 1830, o. a. de schoone bladzijden 240—250.

van de strijdvaardigheid der nakomelingen van de Friezen, Franken en Sakkers.

Noodlottig is het niet gerechtvaardigd ongeloof in de militaire waarde, in den anti-militairen zin van ons volk. Veel goeds houdt het tegen.

Eenmaal zal het tot onze aanvoorders doorgedrongen, in hen 't beste deel hunner kracht verlammen. Aanstonds zal ik het voorrecht smaken nog eenige feiten te mogen aanvoeren, die het goed vertrouwen in de militaire deugden van het Nederlandsch volkskarakter wettigen.

Mij komt het voor, dat er eenige verwarring bestaat, die tot misvatting aanleiding geeft. Al is Nederland niet anti-militair, in het krijgswezen zijn eenige niet onafscheidelijke daarmede verbonden elementen weinig populair. Is het ook mogelijk dat dientengevolge de militair, ofschoon zelf Nederlander, soms al te spoedig geneigd is zijne medeburgers anti-militair te noemen, terwijl hij zóó oordeelende, inderdaad zelf anti-national is? Is het niet plicht voor den militair, die het wel meent met zijn land, hier eerlijk de hand in den boezem te steken?

Alle gronden voor een bevestigend antwoord op deze vragen behoeven hier niet opgespoord te worden. Slechts enkele daarvan zijn voor ons onderwerp van belang.

Door een samenloop van omstandigheden nam, sedert de vestiging van het Koninkrijk der Vereenigde Nederlanden, het krijgswezen sommige, met onzen landaard strijdige, inzonderheid Duitsche en Fransche elementen op. Het nieuw gevestigde Koninkrijk was bij zijne geboorte van eene zwakke constitutie. Slap waren de banden, tusschen de beide heterogene bestanddeelen te Weenen gekoppeld, niet vereenigd. Eene scheuring bleef dreigen. Duidelijker steeds rommelde de naderende opstand. Reeds in 1827 liet da Costa zijne beroemde voorspelling hooren in zijne „*Bezuwaren tegen den geest der eeuw*.”

In dien toestand was het isolement van het leger onvermijdelijk. De staatkundige toestand maakte dat isolement noodzakelijk. Na 1839 werd evenwel een beter tijdperk geopend. Andere denkbeelden omtrent legervorming en organisatie wonnen onmiddellijk veld. Zij werden evenwel niet verwezenlijkt. De her-

ziening toch onzer grondwet in 1848 vond plaats onder zeer abnormale omstandigheden. Dit had op het Hoofdstuk der defensie een beslissenden invloed.

Daardoor bleef aan de eene zijde, ook geruimen tijd na 1848, op 't gebied van het krijgswezen, eene richting zegevieren, die tusschen 1815 en 1830 ten volle recht van bestaan, maar sedert dat recht verloren had. Tevens ontwikkelde zich aan de andere zijde, na 1848, meer en meer de staatkundige invloed van den kleineringdoenden stand, bedrijvig, welvarend, welvoldaan, doch zonder staatkundig en daardoor ook zonder militair doorzicht, en, zelfgenoegzaam, stelling nemende als het Nederlandsche volk.

Zoo ontstonden of bleven hier en daar gehandhaafd sommige militaire opvattingen en instellingen, die niet strooken met den volksaard, die anti-nationaal zijn en daardoor nauwere aansluiting van volk en leger tegenhouden, waar hunne smelting voor Nederland eene levensbehoefte is.

Niemand heeft wellicht zoo scherp welsprekend voor die richting het woord gevoerd als een zeer bekwaam officier, toen hij eenige jaren geleden schreef: „Voor ons is het leger, naar 't aloude begrip, nog altijd een Staat in den Staat, streng van alle andere staatsinstellingen gescheiden,” waarop volgt: „Waar een ander verlangt, dat het leger vóór alles beschouwd worde als eene *nationale instelling* en dat de opleiding tot den officiersrang in de hoogste mate zij *nati-naal*, daar zijn wij overtuigd, dat een officier, die *nationaal* opgevoed is, *anti-militair* in zijn hart, *per se* een SLECHT officier moet zijn.”

In die orde van denkbeelden is de kazerne een onmisbaar element der militaire vorming. Toch kan op verschillende, zeer goede gronden het tegendeel worden aangetoond. Uitmuntende legers, die nimmer eene kazerne zagen, hebben zich door tucht onderscheiden en met krijgsroem overladen. De militaire opleiding gedurende den vrede zal voortdurend op de behoeften van den oorlog gericht moeten zijn. Alleen bij de toepassing van dat beginsel kunnen de noodige waarborgen aanwezig zijn voor de doelmatigheid der vredesoefeningen.

Welnu, gedurende den oorlog, zal een groot deel der troepen

gelegerd zijn buiten de kazerne, om te worden gekantonneerd enz. Intusschen zal ik geenszins de waarde en de beteekenis der kazerne ontkennen. Haar geheel missen kunnen wij thans niet. De kazerneering, voor een militieleger spoedig zeer duur en voor eene goede dislocatie dikwerf een blok aan 't been, moeten wij echter tot enge grenzen beperken.

Dit kan vooral in Nederland beter dan in alle andere ons omringende rijken. Wij hebben geen steenkolen-, geen ijzermijnen, en daarom ook geen groote fabrieksteden, geen middelpunten van uitgebreide arbeiderskoloniën, als Engeland, Duitschland en België. Ofschoon wij een der ~~dichtst~~ dichtst bevolkte landen van Europa zijn, woont het grootste deel der bevolking in kleine gemeenten, en wederom een aanzienlijk deel daarvan buiten de kom dier gemeenten. Bij eene dergelijke verstrooiing der bevolking in een land, overdekt met een dicht netwerk van versnelde middelen van vervoer, kan de kazerneering tot een minimum herleid worden. De jongste onlusten te Amsterdam in 1886 werden bedwongen met miliciens van '85 en '86, grootendeels uit Amsterdam afkomstig. Stieltjes, met het Nederlandsche volkskarakter even goed bekend als met den Nederlandschen bodem, schreef nog kort voor zijn dood: „het houden der militie, in de plaatsen waar dit mogelijk is, *buiten de kazerne* (mijns inziens de eerste voorwaarde tot het verkrijgen van een goed kader in Nederland) zal maken dat vele jongelieden van goede ontwikkeling geen plaatsvervanger zullen stellen, maar er zich op toeleggen onderofficier en officier bij de militie te worden. Eer zou ik voor te grooten toeloop dan voor gebrek vreezen. Van het oogenblik af dat men echter de jongelieden kazerneert, ook waar het niet noodig is, zal de toeloop dadelijk ophouden. De kazerneering is in vele gevallen een noodzakelijk kwaad, maar nooit een absoluut goed, en moet tot de geringste afmetingen herleid worden, maar als de pest geschuwd, overal waar die niet onvermijdelijk is.”

De ervaring der laatste jaren heeft dat oordeel niet weersproken. Slechts enkele schreden buiten den militairen kring zijn noodig om te vernemen, hoe anti-nationaal de kazerne in Nederland is. De meest overwegende bezwaren van ons volk,

1886/87. 25

betreffende het krijgswezen, zijn gericht tegen de kazerne en niet tegen de militaire oefeningen, niet tegen den wapenhandel, op verschillende plaatsen vrijwillig beoefend. De cirkelgang van verbetering der kazerneering en de invoering van den persoonlijk dienstplicht is genoegzaam bekend.

Ook indien de kazerneering grooter militaire beteekenis had dan zij inderdaad bezit, zelfs dan nog zou de militair met den nationalen weerzin tegen de kazerne rekening moeten houden, even goed als hij genoodzaakt is dat te doen met de eigenaardigheid van Neerlands bodem en geographische ligging. Wij kunnen, hoe gaarne wij 't zouden wenschen, bij den Helder geen rotsvesting als Gibraltar, te IJmuiden, voor Amsterdam, geen Kroonstadt stichten, als Rusland voor St.-Petersburg.

Blijft 't hoogste doel van den militair niet eene Königlich Niederländische Armee, maar een echt Nederlandsch leger, dat de volle sympathie der natie bezit, dan moet de militair zich voegen naar den volksgeest, om dezen te kunnen leiden en beheerschen. Het is daarmede als met de natuur, die ons hare krachten in ruime mate schenkt, naarmate wij haar beter dienen overeenkomstig hare wetten.

Alleen dan, als Nederland zonder imperatieve kazerneering onverdedigbaar werd, ware te dien aanzien geene concessie hoegenaamd geoorloofd. Maar zoodra het tegendeel waar is, verzwakt ieder, die den nationalen geest noodeloos in weerzinwekkende boeien wil slaan, de kracht van het nationaal weer-
vermogen. Het weinige, dat hij aan de eene zijde mocht winnen — gesteld er zij winst — verliest hij, met rente op rente, aan de andere zijde. Dogma's met beginselen gelijkstellende, zoud zijn *doctrinarisme* 1) slechts strekken om Neerland te verzwakken.

De kazernes, even als onze militaire rechtspleging, zijn grootendeels eene erfenis van het krijgswezen der 17^e en 18^e eeuw. Bij de toenmalige legers passen zij volkomen. Zij hebben nitmuntende diensten bewezen. Het optreden der militie echter

1) Hier ontbreekt een goed Nederlandsch woord. Zie o. a.: van Dalo-Manhave, Nieuw Woordenboek der Nederlandsche taal, 3° druk.

was zulk eene diep ingrijpende hervorming van het krijgswezen, dat de volle beteekenis zich nog heden voortdurend duidelijker openbaart. Niet dadelijk overzag men den vollen omvang van de gevolgen daarvan. De traditie der vorige eeuw plantte zich voort in het begin van deze eeuw, en de nieuwe wijn werd in oude zakken gedaan. De nieuwe legervorming ontwikkelde zich hier niet vrij in eigen, maar voor een deel in traditioneele en geïmporteerde vormen, ontleend aan een toestand, vreemd, ja in strijd met den aard der behoeften van het hedendaagsche krijgswezen in Nederland.

In nauw verband met het voorgaande bevindt zich, bij den oorsprong van het vraagstuk, dat ons bezighoudt, nog een punt van zeer ernstig, van principieel belang: de militaire tucht.

Bij de behandeling der algemeene grondbeginselen ter vorming van reserve-officieren, en mede uithoofde van het karakter en de strekking dezer Vereeniging, moge nog een enkel woord gepast zijn omtrent het wezen en de grondslagen der militaire tucht.

Immers bij die vorming moeten de verschillende maatregelen, door die grondbeginselen bepaald, gedragen en geleid worden. In het algemeen is tucht de grondoorzaak van de orde en het verband der elementen in een zedelijk lichaam. In grond en wezen — het woord zelf spreekt het uit — stemt dus de krijgstucht overeen met elke andere tucht, waardoor, met de orde en het verband, de eenheid van het zedelijk lichaam wordt onderhouden en gehandhaafd. Bij eenheid in wezen, zelfs in soort, onderscheidt de militaire tucht zich dus alleen door verschil in graad, gevolg der eigenaardige bestemming van het leger. De militaire tucht moet het verband nog verzekeren in de moeilijkste oogenblikken, die, gedurende den oorlog, op en buiten het slagveld kunnen voorkomen.

Reeds uit het voorgaande blijkt, dat een leger zonder tucht niet kan leven. De wapenen kunnen tijdelijk worden afgelegd, zoodra de tucht hare kracht één oogenblik werkeloos laat, is het leger ontbonden. Het behoeft dan niet meer verslagen te worden.

De inwendige tucht ontstaat uit zedelijke beginselen, de uitwendige tucht wordt bevestigd door materieele tuchtmiddelen. De uit- en de inwendige tucht werken samen tot één doel. De

verhouding en aard dier samenwerking wordt bepaald door het karakter, den aard der elementen, waaruit het leger is samengesteld. Deze elementen op hun beurt zijn wederom volkomen afhankelijk van het doel van den strijd.

De kamp, dien wij te eeniger tijd in de wereldgeschiedenis te voeren zullen hebben, draagt een hoog zedelijk karakter. Gelijk in het verleden voor de vrijheid van geweten, zullen wij in de toekomst de wapenen slechts behoeven aan te gorden voor het zelfstandig bestaan van het Vaderland. Dit is een groot voorrecht: voor ons leger kan het een bron van groote kracht worden. Het kan den diepsten invloed oefenen op het karakter der militaire tucht in het Nederlandsche leger, en vooral in het Nederlandsche officierscorps.

Naast de materiele tuchtmiddelen, een steun voor de zwakkeren, en, in zwakke oogenblikken, ook voor de betere krachten, kunnen daarom de zedelijke drijfveeren en beginselen een vol en krachtig vermogen ontwikkelen. De gemeenschapszin, het solidariteitsgevoel, een hoog eer- en diep plichtsgevoel, bovenal ook een wederkeerig **VERTROUWEN**, bij eene door liefde geheiligde trouw aan Vorst en Vaderland, zullen ook van de militaire tucht de hechtste grondslagen wezen. Zonder die grondslagen geen bruikbaar officierscorps.

Wie dit oordeel de vrucht van onpractisch idealisme mocht noemen, zou ik den raad willen geven de vaandels op te rollen en naar de musea over te laten brengen, met het notariëel afschrift van den eed of belofte van trouw, gehoorzaamheid en onderwerping als historische curiositeit. Achter de gelederen zullen mitrailleuses dan goede diensten doen. Eene vraag blijft ook *dán* nog onbeantwoord. Hoe erlangt men de noodige waarborgen voor de goede plichtsvervulling van de aanvoerders dier mitrailleuse-batterijen? Wellicht door soliede borgen?

Alvorens dezen te zoeken of terwijl men zich van hunne soliditeit overtuigt, kan de overweging nuttig zijn van de woorden van een von der Goltz, waarlijk geen vreemdeling in krijgszaken en in den krijg, waar hij schrijft: „Die beste Erklärung für die Disciplin und ihre wunderbare Macht findet

sich in einem Auspruche Darwin's: „Die Ueberlegenheit, welche disciplinirte Soldaten über undisciplinirte Massen zeigen, ist hauptsächlich eine Folge des Vertrauens, welches jeder in seinen Kameraden setzt.“ Dieses unbedingte Vertrauen bildet ohne Zweifel das vornehmste Mittel durch welches die Disciplin wirkt und es lässt die Eigenthümlichkeit dessen deutlich erkennen, was wir unter dem vielgebrauchten Worte verstehen.“

Intellectueele en moreele samenwerking, het inwendig besef van allen dat zij aan ééne gemeenschappelijke zaak arbeiden, kortom de militaire tucht in hare hoogste uiting, zij komt langs dezen weg tot stand. Zij vraagt niet immer naar orders op een strook papier, zij schroomt de verantwoordelijkheid niet, maar wel de talmende angstvalligheid, huiverig strevende naar dekking achter een papieren borstwering, waardoor de goede zaak te gronde wordt gericht.

„Ist solche Disciplin der Intelligenz vorhanden, so kann der Feldherr getrost der Selbständigkeit des Einzelnen viel überlassen. Er wird sicher sein, dass da, wo er nicht persönlich eingreifen vermag, vielleicht nicht gerade dasjenige geschieht, was er selbst gethan haben würde, aber immer noch etwas in seinem Sinne Zweckmässiges.“ Aldus nogmaals von der Goltz.

Daarom leert men ook in Duitschland: „Kein Offizier darf zu seiner Rechtfertigung sagen, dass er nach gedruckten oder geschriebenen Vorschriften gehandelt habe.“

En Meckel, gedurende geruimen tijd bij het militair onderwijs werkzaam, leert: „Der Untergebene soll sich nicht damit begnügen, den Auftrag wörtlich aufzufassen und dann, so gut es geht, auszuführen, er soll sich bestreben, in den Geist des Befehlshabers sich bineinzudenken.“ En verder: „Dies Hineindenken in die Absichten des Vorgesetzten kann bei selbständig entsendeten Unterführern selbst zu der Nothwendigkeit führen, gegen den Wortlaut eines erhaltenen Befehls zu handeln, um wenigstens den allgemeinen Absichten möglichst zu entsprechen.“

Deze opvatting der militaire tucht wordt ook gehuldigd in het Nederlandsche leger, getuige o. a. § 153 van het Voor-

schrift op het tirailleen 1). De commandant eener troepenafdeeling ontvangt daar de bevoegdheid, op eigen verantwoordelijkheid, de maatregelen eener instructie te wijzigen als de omstandigheden dat gebieden. Die enkele paragraaf is de erkenning van een geheel nieuw beginsel in de hedendaagsche oorlogsvoering onontbeerlijk.

Alleen bij dergelijke opvatting van zaken zijn trouwens groote uitkomsten mogelijk. Karakter, moed en wederkeerig vertrouwen zijn noodig in al die omstandigheden van den oorlog, waarin de militair niet meer in eenig reglement, maar in zijn geweten, en daar alléén, zijn hem heiligen plicht leert kennen. Daarom zijn dan ook alle andere bronnen van tucht, vooral die van wantrouwen en contrôle, zoowel als die van den beul en den strop, onzuiver voor de aanvoorders der hedendaagsche legers, voor hen, die, in de diepste beteekenis van het woord, de ziel, de oorsprong zijn der kracht, die het leger opheft tot zijne edele en verhevene taak. De legeraanvoorders in de meeste vrijheidsoorlogen, vooral wanneer zij aan het hoofd stonden van kleine, betrekkelijk zwakke legers, Willem de Zwijger, in 't bijzonder Gustaaf Adolf en Washington hebben dat begrepen. 2)

In de zedelijke waarde des volks wortelt daarom, op de voorgaande gronden, voor Nederland zijne militaire waarde. Moed, beleid en trouw zijn niet uitsluitend militaire, zij zijn de hooge mannelijke dengden. Burgerdeugd en militaire deugd zijn tweelingen, van elkander niet te scheiden. Burgerdeugd is de bron der militaire deugd. In burgerdeugd wortelt daarom de militaire deugd. Voor hem, die in burgerdeugd van zijn volk geen vertrouwen stelt, is de rechtsorde, de zedelijke eenheid, die wij als den Staat kennen, als het Vaderland eeren en liefhebben, reeds ondergegaan.

Het krijgswezen is voor hem een onding, hoogstens een voorwendsel tot eene broodwinning, vooral in het leger van een Staat als Nederland, „grooter door zijn vrijheidszin dan door het bezit van een uitgestrekt grondgebied, krachtiger door zijne

1) Zie mede 4 en 5 der onlangs verschenen Handleiding voor het tactisch gebruik der artillerie te velde.

2) Merkwaardig is het voorbeeld van een zeer heldhaftig volk der oudheid. Zie Deuteronomium XX vs. 8.

liefde voor hetgeen eerbiedwaardig, rechtvaardig en heilig is dan door zielental."

Maar juist daarom zal ook in een kleinen Staat als Nederland, waar burgerdeugd heerscht, de overgang uit de maatschappelijke betrekking naar het leger zeer geleidelijk en eenvoudig kunnen plaats vinden.

De man, bij zijne geboorte reeds in de staatsgemeenschap opgenomen, brengt het leger intredende, daar reeds de beste grondstof mede tot vorming van een uitnemend militair. In het leger kan hij plaats nemen, doch in de kazerne behoeft hij niet gehuisvest te worden. Deze kan hij leeren kennen bij het verrichten zijner militaire diensten zonder dat het noodzakelijk is daarin nachtverblijf te houden, wanneer hij daartoe door wacht- of andere diensten niet geroepen wordt.

De kazerne is dan ook daarom voor den minderontwikkelde slechts een gemakkelijk instrument, dat hem, door beoefening der kazernetucht, tot militaire tucht opleidt, en hem huisvesting schenkt, veelal beter dan hij daar buiten kan bekomen. Dit is nu wel de eenige beteekenis der kazerne niet. Hare verdere doeleinden liggen buiten ons bestek. Genoeg, als het voorgaande de redenen doet kennen, waarom de kazerne niet een onmisbaar element der militaire vorming is van meer ontwikkelde mannen tot aanvoerders, wier zedelijke drijfveeren de hoofdbeweegredenen hunner handelingen moeten zijn. 1)

De militaire vorming van reserve-officiëren kan dus in Nederland, onder bepaalde voorwaarden, geheel of voor een groot deel plaats vinden buiten de kazerne, maar — en hierop wijs ik met nadruk — nimmer geheel buiten het leger. De militaire vorming kan buiten het leger voorbereid, maar moet in het leger, in het troepenverband voltooid worden. Het dienen is een element der militaire oefening. De oefen-

1) Bij de opleiding der kader-officiëren, acht ik, omdat de kazerne bestaat, een kort tijdperk van kazerneering met den soldaat gewenscht, vooral om geheel door te kunnen dringen in het inwendig leven van den soldaat. De band tusschen het officierscorps en de minderen zal er door versterkt worden, het kazorneleven zal er door winnen.

plicht, d. i. de militaire oefening buiten het leger, kan daarom nimmer den dienstplicht geheel vervangen.

II.

Tot hiertoe vroegen wij Uwe aandacht voor de algemeene gronden en de beginselen, waarop de vorming van reserve-officieren — altijd volgens onze zeer bescheiden meening — rusten moet. Is daarom trent eenstemmigheid verkregen, dan volgen de maatregelen van zelf.

De gronddenkbeelden van elke instelling kunnen daarna op zeer verschillende wijzen worden verwezenlijkt. Meer dan één weg voert naar Rome.

Intusschen bakenen de voorgaande beginselen zeer duidelijk de algemeene richting aan van verschillende dier wegen, waarvan wij thans nog eenige der voornaamste nader zullen aanwijzen.

Daar het meerendeel der meerderjarige Nederlanders op dit oogenblik militaire oefening mist, en eene maatschappelijke betrekking bekleedt, die de vrijheid van beweging beperkt, door vaak moeilijk te overwinnen hinderpalen, valt er -- hoe treurig te bekenten is zij -- van dat deel der natie, ook onder de meer ontwikkelden, voor de aanvoering van het leger, in de betrekking van reserve-officier, in de naaste toekomst weinig te hopen voor de verdediging des vaderlands.

Het is derhalve in hoofdzaak tot het opkomend geslacht, dat men zich wenden moet, en wel in het bijzonder tot dat deel der schooljeugd, 'twelk den knapenleeftijd overschreden heeft.

In de jeugd, inzonderheid in de jongelingsjaren, ligt het militair moment van het menschelijk leven. Kostbare militaire eigenschappen ontwikkelen zich dan in het gemoed. Het is wijs daarvan gebruik te maken en die eigenschappen voor versterving te bewaren.

Waarlijk Nederland zal daardoor niet armer worden, het jonge Nederland niet op een dwaalspoor, maar wel op banen gevoerd worden, die naar iets hoogers voeren dan naar de realiteit van het practisch eigenbelang, dat elken Staat ten verderve voert.

Bovendien moet in de school worden voorbereid, 'tgeen eenmaal in het leven verwezenlijkt zal worden.

In de school ligt daarom het natuurlijk aanknooppingspunt tusschen volk en leger. Uit het huwelijk van school en leger kan eenmaal een waar volksleger geboren worden. Groot is, bij alle verscheidenheid, het aantal punten van innige overeenstemming tusschen leger en school. Beider levensbrood is de tucht. In beiden worden zedelijke eenheden instand gehouden, geoefend, geleid, bestuurd, geregeerd door middelen, die in karakter, aard en wezen de grootste overeenkomst aanwijzen. In beiden bieden het zedelijk en verstandelijk overwicht de hoofd-, de materiële straffen de hulpmiddelen tot instandhouding van het geheel bij den collectieven arbeid. „De schoolmeester won den slag van Sadowa.” Dit gevleugelde woord moge waarheid of legende zijn, ook de geboorte eener legende heeft eene diepe beteekenis. Zij is de uitdrukking van 'tgeen onbewust of bewust door de openbare meening als waarheid erkend wordt. „Die Armee ist eine grosse Volksschule” klonk het reeds voor jaren aan onze oostelijke grenzen, toen von Roon het woord nog voerde in Pruisens Parlement, en onze zuidelijke naburen verkondigden in Frankrijk reeds, bij monde van den Maarschalk Maison: „L'armée c'est une grande école d'enseignement,” en later van den Generaal Trochu: „L'armée sera tout à la fois l'école de la défense nationale, du bon ordre, de la virilité, de la solidarité patriotique, et pour dire toute ma pensée, la grande école de l'esprit public!”

Er zijn nog andere redenen, die de nationale school als de meest geschikte plaats ter voorbereiding tot het leger aanwijzen.

Bij de vorming voor bijna elke hogere betrekking, is tegenwoordig de volledige ontwikkeling eerst verkregen bij het overschrijden van de grenzen der meerderjarigheid. Eene maatschappelijke betrekking, die hogere vorming eischt, wordt eerst bereikt als ruim een derde van den menschelijken leeftijd is volbracht. Dit is een ernstig bezwaar. Een groot voorschot is noodig eer het kapitaal productief wordt. Het hooger onderwijs, en daarmee de hogere ambten en bedieningen zijn dien-tengevolge in het algemeen slechts voor welgevulde beurzen

bereikbaar. De aristocratie van den rijksdaalder heeft daarom den voorrang boven de aristocratie van het vernuft, zeer begaafden vinden op den weg naar hooger ontwikkeling een financiëel struikelblok. Daardoor komt menig talent tot schade van Staat, volk en individu niet tot volle ontwikkeling. In een handwerk gaat de man onder, die door talent en karakter zijn land de meest gewichtige diensten zou bewezen hebben, terwijl na wroeten en tobben, en dikwerf ten koste hunner gezondheid, een doctorale bul erlangen anderen, die wijzer hadden gehandeld als zij zich, omdat elke levenstaak, waaraan de mensch zich wijdt, eervol is, tot land-, tuinbouw, of een ander bedrijf hadden bepaald. Die misstand kan door beurzen slechts op beperkte mate, en nimmer op de meest doelmatige wijze uit den weg worden geruimd. Een beter correctief is aanwezig. In de jongelingsjaren erlangt ieder, zoodra hij door lichaamsontwikkeling de wapenen kan dragen, een zeker productief arbeidsvermogen. Welnu, daarvan trekke de Staat partij, teneinde daardoor de belangen van het algemeen met die van het individu op de meest gepaste wijze in onderlinge overeenstemming te brengen. Op welke wijze dat kan geschieden, zal aanstonds in het licht worden gesteld.

Alvorens daartoe over te gaan veroorloof ik mij uwe aandacht te vragen voor een zeer verblijdend verschijnsel, dat ik met warme ingenomenheid heb begroet.

Het zal verschillende punten, tot hiertoe behandeld, nader bevestigen en daarmee ook de grondslagen van de maatregelen, waardoor, op natuurlijke, eenvoudige wijze, reserve-kader en inzonderheid reserve-officieren kunnen gevormd worden.

Te Amsterdam hebben, sedert ruim drie jaar, leerlingen van het Gymnasium oefeningen in den wapenhandel gehouden.

Tegenwoordig nemen 80 van de 320, dus een vierde der leerlingen geheel vrijwillig, geheel uit eigen beweging aan die oefeningen deel. Het betreffende aantal deelnemers is zeer groot, want slechts de leerlingen der vier hoogste klassen, samen $\pm$ 180 jongelieden sterk, worden tot de militaire oefeningen toegelaten. Jaarlijks, bij den aanvang van het schooljaar, worden vrijwilligers aangenomen. De lichamelijke geschikten

worden toegelaten, zwakken en kleinen een jaar uitgesteld. Is men aangenomen, dan zijn volharding en gehoorzaamheid de eerste plichten.

Uniform wordt niet gedragen. Alleen bij de oefeningen dient een uniformpet met de stadskleuren, voor de korporaals met zilveren, voor de sergeanten met gouden bies.

De deelnemers aan de militaire oefeningen zijn verdeeld in twee afdeelingen: recruten en geoefenden.

De eersten ontvangen tweemaal, 's morgens van 7½ tot 8½, de anderen viermaal per week, 's namiddags van 4 tot 5 uur, militair onderricht.

Het Rijk geeft 25 geweren in bruikleen. De overige kosten draagt de gemeente Amsterdam, die daarvoor per jaar f500 op hare begrooting brengt. Daarvan worden o. a. de uitgaven bestreden voor de schietoefeningen en voor de toelagen der beide onderwijzers, een adjudant-onderofficier en een sergeant-majoor, bijgestaan door een korporaal en een soldaat. Verder geven ook de sergeanten- en korporaals-gymnasiast militair onderricht.

Verleden jaar hebben 35 leerlingen van dezen militairen cursus, gedurende zes dagen, een kamp bij Laren betrokken.

De beide onderofficieren uit het leger vergezelden hen. Met het algemeen toezicht was belast de 1^e luitenant-adjudant Lansdorp, die 's middags, soms 's avonds, na afloop der oefeningen, naar Amsterdam terugkeerde.

Als kamp-commandant trad een sergeant-gymnasiast op. Het Rijk gaf het tent-materieel en eenige verdere benodigdheden. In de overige kosten werd door de leerlingen voorzien, waartoe van ieder ongeveer f10,00 werd gevorderd. Tot legering waren zes zestienmans tenten aangewezen, in ieder waarvan of de commandant, of een der guides met het toezicht was belast. Per hoofd werd uitgereikt 15 KG. stroo en 2 wollen dekens.

De dienstregeling geschiedde overeenkomstig de voorschriften van het kampreglement. De bewaking van het kamp was toevertrouwd aan een wacht van het bataljon infanterie te Naarden in garnizoen. Bij wijze van oefening werd deze wacht bij nacht versterkt met een dienstdoenden korporaal-gymnasiast en

zes leerlingen, die om beurten een uur op post stonden.

Gedurende de zes kampdagen, werden beoefend de recruten- en compagniesschool, het tirailleen, de velddienst en het schijfschieten. Verder werd een militaire marsch gemaakt, eene oefening gehouden op de hindernisbaan, en pionierwerkzaamheden verricht.

Volgens het rapport, uitgebracht door den officier met de algemeene leiding belast, „was de gezondheidstoestand uitmuntend. De gehoorzaamheid en de discipline lieten niets te wenschen over. De geest onder de jongelieden was uitstekend.”

„Door de leerlingen werd — zelfs onder de ongunstigste omstandigheden — zeer veel ijver aan den dag gelegd.”

„De waarnemende commandant en de dienstdoende korporaals” — zoo luidt het verder in dat rapport — „verdienen afzonderlijke vermelding voor de wijze, waarop zij wisten te bevelen en zich te doen gehoorzamen.”

De Rector van het Amsterdamsch Gymnasium, de heer van den Es, op wiens initiatief en onder wiens algemeene leiding, de militaire oefeningen in de Hoofdstad plaats vinden, preekt met veel lof over de militaire leidlieden, die bij alle oefeningen tegenwoordig waren. Hij schreef mij o. a.: „Dat die onderofficieren van den goeden geest der jongelui uitmuntend partij hebben getrokken; zij wisten de leerlingen, die in kennis en ontwikkeling in 't algemeen boven hen stonden, zóó te leiden dat deze steeds uit eergevoel en plichtbesef gehoorzaamden.”

„Vrees voor borrelen is ongegrond geweest. Wijn, bier of sterke drank is er niet in het kamp geweest. Slechts den laatsten avond werd een glas wijn gebruikt.

Den dag van vertrek was het ten 4 uur 's morgens reveille om het kamp weer op te breken. 's Namiddags ten 4 uur rukten de leerlingen Amsterdam weer binnen.”

Ook te Kampen bloeit eene dergelijke Vereeniging tot beoefening van den wapenhandel, van 1870 tot 1878 onder leiding van den tegenwoordigen Kapitein-adjutant Goudschaal, sedert 1878 van den 1en Luitenant Klercq. Zij telt thans 85 leden, verdeeld in 2 categorieën, waarvan de eene gevormd wordt door leerlingen — minstens 15 jaar — bij inrichtingen van onderwijs, de andere door jongelieden uit den ambachtsstand. De

oefeningen der beide categorieën vinden gemeenschappelijk en ook gescheiden plaats, naarmate van elks behoeften.

Bij elke categorie treden 3 leden, die door bekwaamheid, tact en ijver uitmunten, als sergeant, en 4 als korporaal op.

Even als te Amsterdam, worden de recruten- en compagnieschool, het tirailleeren en de voorbereidende schietoefeningen onderwezen. Een à tweemaal per jaar wordt een militaire marsch gemaakt, waarbij een afstand van 5 a 6 uur wordt afgelegd. Des zomers wordt eenmaal per week naar de schijf geschoten.

Elke categorie heeft haar eigen Commandant.

De opkomst geschiedt zeer trouw.

De geest onder de jongelieden is uitmuntend.

De orde en tucht bij alle oefeningen zijn voortreffelijk.

De Gemeente Kampen geeft jaarlijks f 250, waaruit alle kosten bestreden worden. De oefeningen worden gehouden onder leiding van een officier, bijgestaan door eenige onderofficieren en korporaals van het Instructie-Bataillon.

Doch niet alleen te Amsterdam en te Kampen, ook elders, doch niet of althans in minder nauw verband met de school, bestaan, gelijk men weet, vereenigingen tot vrijwillige oefening in den wapenhandel, 1) die bij doelmatige organisatie, en vooral door nauwere samenwerking met het leger en de school, rijke bronnen ter vorming van reserve-kader kunnen openen.

Bij zeventien Hoogere Burgerscholen vormen de militaire exercitiën een deel der gymnastische oefeningen van de hoogere klassen. Allerwege wordt de behoefte gevoeld en erkend aan ontwikkeling der militaire krachten, die in het volk en hoofdzakelijk in het opkomend geslacht sluimeren.

In 1884 stelde b. v. de Commissie van toezicht op het middelbaar onderwijs te Amsterdam de invoering der militaire oefeningen voor op de Hoogere Burgerscholen en de Handelsschool.

Op de laatste Algemeene vergadering der Vereeniging van leeraren aan inrichtingen van Middelbaar Onderwijs betoogden

1) Zie o. a. de Staatsalmanak, alsmede het Koninklijk Besluit van 20 December 1886 (St. 215.)

de Directeuren van de Hoogere Burgerscholen te Leiden en te Zwolle de wenschelijkheid om het militair element meer en meer als een van de onderdeelen der volksopvoeding te doen plaats nemen, en daarom o. a. 1°. aan scholen van middelbaar onderwijs gelegenheid te geven tot het volgen van een militairen cursus; en 2°. den werkkring der militaire scholen uit te breiden buiten de grenzen, die tot heden voor de vorming tot beroeps-officiëren zijn gesteld.

Al deze verschijnselen zijn even zoo vele teekenen des tijds. Slechts eene hand is hier noodig, die het rijpe graan tot garven samenbindt.

Organisatie bringe hier eenheid om het wordende tot vollen wasdom te brengen in het welbegrepen belang van den Staat en den burger van den Staat.

Op verschillende wijzen kan die organisatie tot stand komen. Van eene daarvan volgt hier de schets, die ik dank aan de medewerking mij gegund, bij de samenstelling eener Proeve van wet tot regeling van het militair onderwijs.

In elke gemeente, waar eene Kweekschool voor Onderwijzers, eene Hoogere Burgerschool met 3- of 5-jarigen cursus, een Progymnasium of een Gymnasium gevestigd is, wordt de gelegenheid geopend tot het ontvangen van onderricht in den wapenhandel en die militaire kundigheden en oefeningen, welke voor den korporaal noodig zijn.

In gemeenten, waar zich eene Rijks- of Gemeente-Universiteit of de Polytechnische school bevindt, strekt dat onderricht zich uit tot het bereiken van een peil van militaire kennis en bekwaamheid als ter benoeming tot reserve-officiërnoodig wordt geacht.

Er zijn in ons land op dit oogenblik 55 gemeenten, waarin zich, behalve de vier Universiteiten en de Polytechnische school, 99 der bovengenoemde inrichtingen van onderwijs bevinden.⁶

Voor twee of drie scholen zijn gemiddeld noodig een officier, twee onderofficiëren en twee soldaten.

Bij de uitvoering zullen zich tal van bijzonderheden voordoen, die verschillende behoeften doen ontstaan. De plaatselijke

omstandigheden zullen verschillende eischen stellen, waaraan moet en kan voldaan worden.

Als algemeene regel kan echter gelden, dat elke leerling per week 4 à 5 uur militair onderricht ontvangt, waarbij voor het theoretisch onderricht de klassen niet sterker dan 15, hoogstens 20 leerlingen zijn, terwijl de practische oefeningen, natuurlijk het schijfschieten uitgezonderd, zooveel mogelijk door alle leerlingen gezamenlijk worden bijgewoond.

Zijn er dus bv. twee klassen, elk van 20 leerlingen, en worden per week gemiddeld twee uur aan het theoretisch, twee à drie uur aan het practisch onderricht gewijd, dan vordert deze oefening van den officier met de leiding belast, 6 à 7 uur voor elke 40 leerlingen.

Eerst, wanneer in eene of twee naburige gemeenten het aantal boven de 150 leerlingen stijgt, zal derhalve een tweede officier noodig zijn. Bij 160 leerlingen toch zijn 8 klassen elk van 20 leerlingen, die derhalve 16 uur theoretisch onderwijs ontvangen, terwijl het practisch onderricht 8 uur vordert. Niet altijd evenwel stemmen de cijfers der theorie juist met de gegevens der practijk overeen. De verdeeling in klassen elk juist van 20 leerlingen, zal niet altijd mogelijk zijn, enz. enz. Daarom is het goed als algemeenen grondslag te nemen, één officier op 100 à 120 leerlingen.

Is er gelegenheid tot schijfschieten in de nabijheid der gemeente, dan vraagt deze hoogst nuttige oefening, bij doelmatige organisatie, van ieder leerling slechts een zeer gering deel van zijn tijd. Die oefening is tevens eene heilzame ontspanning. Doet elk leerling per week 5, de 120 dus 600 schoten, dan vordert dit van den officier hoogstens 8 à 10 uur, en, bij gebruik der schijfnrichting Veltman, nog minder.

De leerlingen kunnen verdeeld worden in twee categorieën: de eerste sluit geene dienstverbintenis, de tweede verbindt zich tot het persoonlijk volbrengen van den militairen dienstplicht en bovendien tot dienst bij het reservekader en bij de schutterij.

Elk dezer categorieën heeft bijzondere rechten en plichten.

Do dienstplicht wordt voor een deel, maar niet geheel bij de school, het andere deel wordt in het leger volbracht, evenwel zonder imperatieve kazerneering.

De hier voorgestelde regeling schenkt het onschatbaar voordeel, dat zij veroorlooft de militaire oefening bij de school met den militairen dienst in het leger zoodanig te verbinden, dat de militaire dienstplicht persoonlijk kan volbracht worden, des verlangd buitende kazerne, niet alleen zonder eenig nadeel voor, maar zelfs in 't belang van de maatschappelijke loopbaan.

Is bv., na de militaire voorbereiding bij de school, nog 2 à 3 maanden dienst in het leger noodig, dan kunnen deze, in een aangewezen tijdperk, over verschillende jaren, ter keuze van den dienstplichtige, verdeeld worden. Tweemaal eene maand of hoogstens zes weken dienst, in den loop van twee of drie jaar, berokkenen geene schade hoegenaamd aan de verdere studiën noch aan de waarneming eener maatschappelijke betrekking. Integendeel, de practische militaire oefeningen zullen tevens voor den zich ontwikkelenden man eene weldadige, heilzame afleiding blijken te zijn, voor zijn lichaamsontwikkeling bovendien van uitnemende waarde.

Aangezien het schooljaar ongeveer 40 weken bedraagt, geeft de militaire cursus per schooljaar 160 à 200, dus bij een tweejarigen cursus 320 à 400 oefeningsuren.

De 9 à 13 weken dienst in het leger, met 35 à 40 diensturen per week, schenken 300 à 500 oefeningsuren. De geheele militaire vorming klimt alzoo tot minstens 600 à 900 oefeningsuren.

Het behoeven niet uitsluitend de leerlingen der beide hoogste klassen van de Hoogere Burgerschool en het Gymnasium te zijn, die den militairen cursus volgen, al werd deze ook bij voorkeur gevestigd in gemeenten, waar die inrichtingen van onderwijs zich bevinden.

Ieder, die een zeker normaal peil van algemeene ontwikkeling heeft bereikt, minstens 15 of 16 jaar oud is en voor eenigen tak van den krijgsdienst geschikt wordt bevonden, moet tot dien cursus toegang kunnen erlangen. Zoodra zij, die persoonlijk hun dienstplicht wenschen te vervullen, alzoo de leden der tweede categorie, een bepaalden graad van geoefendheid hebben bereikt, wordt hun, op voordracht van den officier met de leiding der militaire oefening belast, toestemming verleend tot het dragen van eene militaire uniform. Komen zij in aanmerking tot het

bekleeden van een militairen graad, na alvorens in de gelederen gediend te hebben, dan worden zij in het genot gesteld eener jaarlijksche toelage.

Deze kan *f* 250 à *f* 300 per jaar bedragen zonder tot eenige verhooging van het budget aanleiding te geven, als ieder, die op de voorgestelde wijze persoonlijk zijn dienstplicht vervult, in de sterkte der militie wordt opgenomen. Zijnerzijds bespaart de dienstplichtige de kosten van een plaatsvervanger.

Een ontwikkeld jongmensch, op de hierbedoelde wijze tot militair gevormd, heeft voor het leger ongetwijfeld meer waarde dan ieder, die, niet of ter nauwernood kunnende lezen of schrijven, gedurende twaalf of vijftien maanden aan alle diensten, wachten, corveeën, enz. heeft deelgenomen, ja soms den militietijd nagenoeg geheel met het verrichten van huishoudelijken kazernedienst heeft doorgebracht.

De meerdere individueële bruikbaarheid dier jongelieden heeft zelfs dubbele waarde doordien zij in het leger een element voeren, dat tot hiertoe daarin ontbrak.

Aangezien de militie niet uitsluitend, niet in de eerste plaats bestemd is om steeds een zeker aantal militairen onder de wapenen te hebben, maar wel hoofdzakelijk om, door oefening in den wapenhandel, de weerkracht van het volk in stand te houden, zoo volgt hieruit, dat niet het aantal maanden van den vredesdiensttijd van den milicien, maar wel diens graad van geoefendheid en bruikbaarheid voor den oorlog, voor den Staat, de waardemeter moet zijn.

Er zal daarom in geen enkel opzicht vermeerdering, wel vermindering van uitgaven zijn, als de leden der hier voorgestelde klasse van jongelieden, die persoonlijk hun dienstplicht volbrengen, eerst dan eene bezoldiging erlangen, wanneer zij een militairen graad bekomen.

Komen de militairen dezer klasse boven de sterkte der militie, dan vermeerderen zij de effectieve legersterkte, en natuurlijk ook de uitgaven voor de landsverdediging. Dit is onvermijdelijk. Het middel om vermindering der legeruitgaven als gevolg van verhooging der legersterkte te bekomen zal wel gevonden worden met den steen der wijzen.

Er wordt evenwel nog een voordeel van hooger orde verkregen dan met een batig saldo van stoffelijken aard bereikbaar is.

De hier voorgestelde militaire opleiding schenkt een zeer geleidelijken overgang naar de invoering van den persoonlijken dienstplicht. Die opleiding opent eene voorbereidingsschool voor leger en volk. Militairen van elken graad leeren daar bevelen over soldaten uit de meest beschaafde en ontwikkelde klassen der maatschappij; deze op hunne beurt leeren daar gehoorzamen aan mannen, in welken graad ook, met militair gezag bekleed.

Begrijpen de officieren, in de 55 bedoelde gemeenten werkzaam, hunne taak goed, dan zullen zij, op hunne post, tot waarachtig heil der natie, de dragers zijn der militaire idee.

Ruimschoots zullen zij daar de gelegenheid vinden tot het prediken van het evangelie der werkdadige liefde tot het vaderland, van die diep gevoelde liefde, zonder welke „de ouden zich niet konden voorstellen hoe iemand groot of roemwaardig zou kunnen zijn.”

Verschillende maatregelen kunnen voorts getroffen worden om bij militie en schutterij de aldus werkzame en gevormde militaire krachten nuttig aan te wenden. Hoofdzaak blijve de facultatieve kazerneering en de regeling van de militaire oefening in voortdurend verband met de maatschappelijke loopbaan, waarvan de militair elke noodelooze hinderpaal zorgvuldig moet verwijderen.

Het gehalte van het militie-kader zal, bij de voorgestelde versterking van het militair element in volksopvoeding, belangrijk stijgen. Een geheel nieuwe toestand wordt geboren, die getuigen zal van een opgewekten en gezonden militairen volksgeest.

Hier langer stil te staan is overbodig. De grondbeginselen en de algemeene maatregelen, niet de bijzonderheden der uitvoering, die de opmerkzaamheid van de hoofdzaak afleiden, vorderen hier de aandacht.

In hoofdtrekken — en wel om de evengenoemde reden met voorbijgang van bijzonderheden — kan thans de schets volgen van de vorming der reserve-officieren op de voorgestelde grond-

slagen van algemeene militaire opleiding. Verschillende middelen kunnen, grootendeels in verband met de voorgaande opleiding, tot aanvulling van het korps reserve-officiëren worden aangewend. De militaire vorming, bij de Hoogere Burgerschool of het Gymnasium verworven, moet gelegenheid vinden tot verdere ontwikkeling.

Daartoe is het noodig dat ieder, die zeker peil van algemeene ontwikkeling, waar ook, bereikt heeft, voor eenigen tak van den militairen dienst bekwaam is, en eenige militaire voorbereiding ontvangen heeft, ook verder gelegenheid vinde die militaire oefening, ten deele in, ten deele buiten het leger, en zeker buiten de kazerne te voltooien.

Voor die oefenplaatsen zijn in de eerste plaats als met den vinger aangewezen de vijf gemeenten, waar zich eene Universiteit of de Polytechnische school bevindt, op 't oogenblik alzoo Groningen, Utrecht, Amsterdam, Leiden en Delft.

Het militair onderwijs daar te geven kan zich uitstrekken tot de beginselen van de gevechtsleer, de versterkingskunst, de wapenkennis, benevens tot de practische en theoretische beoefening der militaire reglementen en voorschriften.

De theoretische cursus wordt bij voorkeur gedurende de avonden gegeven. Ieder, die daaraan deelneemt en zich verbindt tot den dienst bij het reserve-kader, wordt geacht daarmede zijn militairen dienstplicht persoonlijk te volbrengen.

Eenmaal per week worden de practische militaire oefeningen gehouden, tweemaal per maand vinden deze plaats in het leger. Bovendien wordt aan deze laatste oefeningen bij den troep eene maand per jaar gewijd.

Zoodra zekere graad van kennis en practische bekwaamheid is verworven, geschiedt de benoeming, eerst tot reserve-vaandrig, daarna tot reserve-officier.

Ieder reserve-onderofficier, reserve-vaandrig en reserve-officier is verplicht eene benoeming te aanvaarden als officier bij de schutterij ter plaatse waar hij zich vestigt. Ieder van hen is verplicht gedurende zekeren tijd op een bepaald tractement in het leger te dienen. Op het einde van dien dienstitijd, welke, op verzoek van den belanghebbende, binnen zekere grenzen kan verlengd worden, gaat men, met een verlofstractement, op

non-activiteit en treedt te gelijktijd bij de schutterij op.

Voor eenige meerdere bijzonderheden tot verwezenlijking dezer denkbeelden zij het veroorloofd andermaal te verwijzen naar de onlangs verschenen Proeve van een wetsontwerp tot regeling van het militair onderwijs 1).

Er zijn verschillende redenen, die goede verwachtingen billijken omtrent het bezoek van dezen militairen cursus. Van de ideale beweegredenen zal en behoef ik niet te reppen. Alleen het feit, dat verschillende jongelieden uit de aanzienlijke standen, tot hun leedwezen, in den tegenwoordigen toestand een ernstige hinderpaal vinden tot het persoonlijk volbrengen van hun militairen dienstplicht, dient hier vermeld te worden.

De voorgestelde regeling opent aan vele goed ontwikkelde jongelieden, wie het aan de noodige middelen ontbreekt, eene uitmuntende, eervolle gelegenheid hunne studiën aan eene universiteit te voltooien zonder den steun van een beurs. Hun productief vermogen maken zij dienstbaar aan de belangen van het vaderland, terwijl zij daardoor tevens gesteund worden op den weg naar hooger ontwikkeling.

Bovendien vinden tal van jonge mannen, die een wetenschappelijke titel verwierven, niet dadelijk eene maatschappelijke betrekking. Hunne financiële zorgen worden daardoor dikwerf belangrijk vermeerderd. Soms worden zij daardoor genoodzaakt na langdurige, kostbare studiën eene loopbaan te kiezen, waartoe hun de ware roeping ontbreekt.

Welnu zij allen vinden in het leger, terwijl zij, als reserve-officier, hun plicht tegenover het vaderland volbrengen, eene eervolle plaats vanwaar zij hunne maatschappelijke loopbaan kunnen vervolgen zoodra de gelegenheid zich daartoe aanbiedt. Het is slechts noodig dat het legerbestuur hun daarbij de behulpzame hand biede door het toekennen van lange verloven.

Indien men eene statistiek opmaakt van de candidaten, die zich voor verschillende examens, de posterijen, het belastingwezen, de telegraphie, voor verschillende betrekkingen als in-

1) Deze Proeve, opgenomen in no. 1 van de Militaire Spectator 1887, is afzonderlijk uitgegeven bij Broese & Cie à f 0,50.

genieur, leeraar, commies, opzichter, notaris, enz. enz. aanmelden, zal zeker alle twijfel verdwijnen aangaande het actief arbeidsvermogen der voorgestelde maatregelen. Uit het hart des volks zal, door nieuwe aderen, voortdurend levenwekkend bloed naar de verschillende organen van het leger stroomen.

Voor de reserve-officieren, op de voorgestelde wijze gevormd, allen mannen met eene breede ontwikkeling, allen toegerust met uitnemende gaven, zal het leger eene school worden, van waar zij terugkeeren naar de schutterij of legerreserve met de vakkennis en practische ervaring voor hun werkkring onmisbaar.

Bevestigt de ondervinding de hier uitgesproken verwachtingen, en blijkt het dat de instelling der reserve-officieren, op de voorgestelde grondslagen, terwijl zij in eene militaire behoefte van den tijd voorziet, tevens strookt met den nationalen geest en daardoor populair wordt, dan is het oogenblik gekomen om een tweeden stap te doen, door ook op andere, bij voorkeur groote garnizoens-plaatsen, waar een bepaald aantal vrijwilligers voor het reserve-kader zich aanmeldt, voor reserve-officieren een militairen cursus te openen, op boven aangewezen leest geschoeid.⁶

Een tweede middel tot vorming van reserve-officieren kan gezocht worden in het leger, en wel bij de opleiding der officieren van het vaste kader, door het bevorderen der algemeene ontwikkeling.

Bij de technische wapens valt daaraan echter niet te denken. Zij hebben daaraan trouwens ook geene behoefte.

Daarom komt hier in de eerste plaats de opleiding van den infanterie-officier in aanmerking. Men stelle hem in de gelegenheid zich, overeenkomstig zijn bijzonderen aanleg, ook in andere dan de militaire richting te bekwamen. Vooreerst ontstaat daardoor het groote voordeel dat in het officierskorps die kundigheden waardig worden vertegenwoordigd, die elk officier in het bijzonder kan ontberen, maar die in het officierskorps niet of noode gemist kunnen worden.

Die meer veelzijdige algemeene ontwikkeling zal voor ieder en allen ruimschoots rente afwerpen. Vooral wanneer de gang der bevordering vertraging ondervindt, zal zich uit de lagere rangen van het vaste officierskader een stroom ontwikkelen, die zich naar de reserve wendt.

Dien stroom kan men op verschillende wijzen, en met verschillende middelen regelen naar de behoeften van het oogenblik en van de toekomst. Het is zelfs zeer wenschelijk in dien stroom voortdurend eene levendige snelheid te onderhouden, indien slechts elk kader-officier, die naar de reserve overgaat, tot zijn 30e à 35e jaar, als reserve-officier, ter beschikking blijft, en bovendien dienst doet als officier bij de schutterij ter plaatse waar hij zich vestigt, totdat hij zijn 40e jaar heeft volbracht.

Het leger wordt zoodoende de groote nationale school, waar voortdurend gearbeid wordt aan de inwendige versterking van 's lands weerbaarheid.

Een derde middel bestaat in de aanwending van het nuttig arbeidsvermogen, waarover de officieren beschikken, die met pensioen het Indische leger hebben verlaten. Onder hen bevinden zich tal van mannen, die toegerust met eene rijpe krijgserverving, doch niet meer bestand tegen het Indisch klimaat, in Nederland nog uitnemende diensten kunnen bewijzen.

Er zullen hier verschillende, doch niet onoverkomelijke bezwaren te overwinnen zijn. Waar echter een wil is, daar is ook een weg. Indien de positie van den reserve-officier eenige voordeelen aanbiedt en er oordeelkundig te werk wordt gegaan bij de benoeming en plaatsing, zullen de hier bedoelde officieren, mits zij zich uit eigen beweging moeten aanmelden, in hun welbegrepen belang en in het belang van den Staat, voor hunne werkkraft menig nuttig arbeidsveld ontmoeten.

Men wake er slechts voor dat het uitwendig aanzien der betrekking van den officier op de hoogte blijve der inwendige natuur van het ambt. Velen zullen dan ongetwijfeld vrijwillig aan den militairen dienst als officier de voorkeur blijven hechten boven verschillende zeer afhankelijke en dienstbare betrekkingen van ondergeschikte orde, die tegenwoordig, ter wille van betrekkelijk geringe financiële voordeelen, worden gezocht.

Een laatste middel tot vorming van reserve-officieren biedt in den bestaanden toestand, de toelating van officieren der schutterij in de gelederen van het leger, en wel onder bepaalde voorwaarden en gedurende een bepaalden tijd.

Om voor dergelijke toelating in aanmerking te komen, moet

de officier der schutterij bij eenig aan te wijzen openbaar examen aan bepaalde eischen van algemeene ontwikkeling hebben voldaan. Hij wordt benoemd tot reserve-officier en geniet de daaraan verbonden voordeelen, zoodra hij de militaire kundigheden en de practische bekwaamheden bezit, die voor den reserve-officier noodig worden geoordeeld.

De hier voorgestelde maatregel dient uitsluitend voor het overgangstijdperk. Hij behoeft slechts weinig voorbereiding en kan al aanstonds goede diensten bewijzen.

Zullen alle maatregelen, hier voorgesteld, geheel of althans voor een belangrijk deel voorzien in de groote behoefte, die het Nederlandsche leger, zelfs meer dan de krijgsmacht van eene der groote mogendheden, aan reserve-officieren heeft?

Lettende op de teekenen des tijds in Nederland geloof ik ja, mits..... de hier voorgestelde hefboomen met beleid worden aangewend, en bovenal met energie in beweging gebracht. Niet alleen zijn geduld en volharding noodig, bovenal de bezielende kracht. Zonder haar blijft elk samenstel ook van de meest uitmuntende voorschriften een dood werktuig.

Als een zuurdeesem kan het militair element, bij de volksopvoeding tot zijn volle recht gekomen, werken op den volksgeest.

Komt eenmaal de persoonlijke dienstplicht, dan zal ook deze de gelederen van het korps der reserve-officieren versterken. Maar dit contingent zal echter — wij zagen het reeds — minder sterk dan elders zijn, wanneer de standaard der betrekking op de hoogte der roeping van den officier blijft.

Doch hier zijn wij genaderd aan de grenzen van het uitgestrekte rijk der verwachtingen. Slechts één rechter is hier tot oordeelen bevoegd: de tijd.

Kondigt deze de aanwezigheid aan van een voldoende aantal reserve-officieren, dan is het oogenblik gekomen om eene nieuwe schrede voorwaarts te doen, die van het tijdperk der voorbereiding naar dat van de toepassing voert. De werkkring der reserve-officieren zal dan volledig afgebakend en met hunne krachten rekening gehouden kunnen worden bij de organisatie van het krijgswezen.

Het zou te ver leiden en bovendien ontijdig wezen, dezen avond

dat veld te betreden. Eene afzonderlijke studie zou dat vorderen.

Tal van vraagstukken toch komen dan te berde. Natuurlijk de financiële quaestie, de verhouding der reserve-officieren van de verschillende categorieën onderling en tot de kader-officieren, maar bovendien — want zoo diep grijpt, als bij elk organisme, ook bij de legerorganisatie elk der deelen in de levensverrichtingen van het geheel — ook de problemen van de bevordering, van de encadreering, van de aanvoering der tactische eenheden. Ja, het onderwerp, dat ik heden avond onder Uwe aandacht mocht brengen, is onvolledig behandeld, wanneer niet tevens voortdurend het oog gevestigd is op de aanverwante vraagstukken der aanvulling en opleiding van het onderofficierskader.

Deze korte aanwijzingen mogen hier voldoende zijn.

Slechts een kort woord nog ten slotte.

Vraagt men of de aangewezen banen steeds gemakkelijk begaanbaar zullen blijken, dan antwoord ik volmondig in ontkenningen zin. Van tal van officieren zal veel inspanning, veel, en naar 't oordeel van den loondienaar, niet zelden ondankbare, evenwel nimmer onvruchtbare arbeid gevorderd moeten worden. Moeilijkheden, teleurstelling van overdreven verwachtingen, bezwaren van kleinmoedigen, die Egypte boven den tocht door de woestijn naar 't beloofde land verkiezen, zullen niet achterwege blijven.

Kortom er zal eene in vele opzichten zeer zware taak te vervullen zijn.

Wie echter wachten wil tot het absoluut goede, het volmaakte hem zonder inspanning in den schoot valt — en hiertoe is men wel eens geneigd — hij verzuimt mede te gaan met den tijd. Door stilstand gaat hij onder, waar nooddwang hervorming gebiedt.

De schroomvallige, die zich met den mantel der voorzichtige bedachtzaamheid tooit, acht schipbreuken en derailllementen overwegende argumenten tegen de scheepvaart en de spoorwegen, en jammert bovendien als een kloeke, stoute ondernemingsgeest hem te gronde richt.

Volgens mijne innige overtuiging mogen de gevaren, die elke nieuwe instelling vergezellen, niet weerhouden de handen aan

het werk te slaan. Den militair allerminst, ook — en ik gevoel het diep — waar de eisch van den tijd vordert dat wij militairen scheiden van veel wat ons lief is geworden, dat wij afstand doen van 't geen onze gehechtheid verwierf en deze ten volle waardig is. Ook wij moeten onze offers weten te brengen, waar hoogere belangen dat eischen en daarom rekening houden met den nationalen volksgeest in zijn edelste uitdrukking.

Alleen door zoo te handelen, zal het — altijd naar mijne zeer bescheiden meening, tevens mijne onwankelbare overtuiging — mogelijk blijken op zeer eenvoudige wijze te voorzien in eene groote behoefte van ons krijgswezen. Bij de aanstaande reorganisatie onzer levende strijdkrachten opent de voorgestelde weg bovendien een der banen naar 'tgeen Nederland in deze dagen bovenal noodig heeft: een waarlijk nationaal krijgswezen, sterk door den echt Nederlandschen geest, die daarin leeft.

Dan zullen niet alleen drie krachtige divisiën, maar zal een weerbaar volk het palladium zijn van den Staat; 't hechtste fundament van den troon; bij de Kroon der Nederlanden, de fiere, edelste en trouwste wachter.

Dan, doch ook dan alleen, zal het volksgeweten het Nederlandsche volk niet meer aanklagen op het stuk van 's lands defensie

In het bewustzijn onzer nieuwe levenskracht, vrucht van edele plichts vervulling, zullen wij dan, trouw aan onze roeping in de wereldgeschiedenis, rustig en onvervaard de groote gebeurtenissen verbeiden, waarvan de toekomst zwanger gaat.

Wederom zullen wij, moet het zijn, met de daad voor den rechterstoel der historie getuigenis afleggen van de waarheid der woorden van Mirabeau:

„Pour être libre il ne faut que le vouloir fortement. Un peuple ne fut jamais conquis malgré lui.”

Ik heb gezegd.

De VOORZITTER. Ik geloof, Mijne Heeren, dat den heer van Dam van Isselt, toen hij heden avond het spreekgestoelte betrad, door ons allen een oprecht welkom werd toegedacht, overtuigd als we waren van dien talentvollen spreker over het door hem

gekozen gewichtige onderwerp eene belangwekkende voordracht te zullen vernemen.

Dat wij niet werden teleurgesteld, hiervoor getuigt de aandacht, waarmede de vergadering van het begin tot het einde sprekers zaakrijke verhandeling heeft aangehoord.

Is het mij eene behoefte den geachten spreker voor zijne boeiende rede mijn persoonlijken dank aan te bieden, ik mag mij overtuigd houden de tolk te zijn van de vergadering als ik hem hiervoor ook haren oprechten dank betuig.

Ik vertrouw dat de belangstelling in het gewichtige onderwerp, door de aan zaakkennis rijke rede van den geachten spreker bij U opgewekt, eene aanleiding zal zijn tot ruime deelneming aan het debat. Het zal mij aangenaam zijn hiervoor het woord te verleenen ook aan geïntroduceerde heeren, niet-leden der vereeniging, als zij dit mochten verlangen.

Het debat is geopend.

De Heer MOENS ¹⁾ betuigt zijne ingenomenheid met de denkbeelden door den spreker ontwikkeld, roept de hulp en meewerking in van alle tegenwoordigen om de invoering van gymnastiek-onderwijs, in alle opzichten zoo nuttig, in de lagere school te bevorderen en vraagt de voorlichting van den spreker, wanneer hij, zoodra daartoe de geschikte gelegenheid zal zijn gekomen, wil trachten te Middelburg en te Haarlem, waar Rijkskweekscholen voor onderwijzers zijn, de leerlingen dier school zoo mogelijk met die der middelbare school en van het gymnasium te doen samenwerken om de theoretische en practische opleiding van reserve-officieren, in den geest van den spreker, daar tot stand te doen komen.

De heer Dr. LEVORR. Ook ik ben den geachten spreker uiterst dankbaar en vooral dat hij gewezen heeft op de noodzakelijkheid om de jeugd reeds vroeg aan gymnastische oefeningen te ge-

1) Doordien de aan dezen Spreker toegezondene tachygraphische aantekeningen in het ongereede zijn geraakt, wordt slechts de korto inhoud van zijne woorden medegedeeld.

wennen. Vooral oordeel ik dat gymnastiek een eerste vereischte is uit een hygienisch oogpunt. Zoowel op de burgerscholen als op de gymnasia moest men de jongelieden er aan gewennen het geweer te dragen en het geschut te vervoeren; want wanneer men enkel blijft bij het schoolonderwijs, dan raken de jongelieden door al die geleerdheid versuft en worden zij practisch onbruikbaar.

Ik sluit mij dus geheel bij den spreker aan en wijs er ten slotte op, dat de beroemde Palmerston den ploeg en de groote Gladstone de bijl even handig als de pen weet te voeren.

De heer GROENMAN. Het doet mij genoegen door den spreker van heden avond te zijn geïntroduceerd, waardoor ik in de gelegenheid geweest ben zijn belangrijke bijdrage te hooren. Het zij mij evenwel vergund enkele opmerkingen te maken. De geëerde spreker sprak inzonderheid over de vorming van reserve-officieren uit de zoodanigen, die niet juist bij het leger behooren. Ik kan mij echter onder hen moeielijk een goed officier denken, waar een gewoon officier zoovele jaren noodig heeft vóór hij zijn rang kan verkrijgen.

Maar de vrees voor die reserve-officieren is bij mij nog grooter geworden, toen ik den spreker verder in de ontwikkeling zijner rede volgde. Volgens hem vielen er in den oorlog van 70—71 25 percent van de officieren. Maar wat zal daarvan nu het gevolg zijn ten aanzien van de reserve-officieren? Dat zulk een aanzienlijk sterfteverlies een schok zal te weeg brengen in de maatschappelijke samenleving. Want dan toch zal zulk een groot aantal reserve-officieren uit hunne maatschappelijke positie zijn weggerukt. Wanneer dus hoofdzakelijk — en dat is natuurlijk — het intelligentste deel onder de jongelui tot reserve-officieren worden aangewezen en 25 % werden daarvan in den oorlog weggerukt, dan zal dit bij herhaalde oorlogen zulke geweldige schokken veroorzaken, dat men die in een halve eeuw niet zal kunnen te boven komen.

Men zal nu misschien zeggen: maar dat is toch ook het lot van de gewone officieren; ik spreek dit niet tegen. Maar daar is het een noodzakelijk gevolg van het métier, terwijl daarvan

hier geen sprake kan zijn, waar men slechts met dilettanten te doen heeft.

De heer IN DE BETOU. Een enkel woord naar aanleiding van het gezegde door den laatsten spreker. Het Nederlandsche volk is geen volk om oorlog te voeren alleen met het doel om veroveringen te maken in Europa. Mochten wij in een oorlog worden gewikkeld, dan zal het niet anders zijn dan om onzen geboortegrond te verdedigen. En wordt daarvoor het volk te wapen geroepen, dan zal zeker het intelligentste deel der natie het eerst aan die roepstem gehoor geven, omdat het beter dan de andere deelen des volks kent al de voordeelen der vrijheid, welke ons volk boven alle andere geniet. Dat intelligentste deel nu zal zeker even welgemoed heden ten strijde trekken, als dit vroeger is geschied, getuige dat het eenigen tijd geleden niet vreemd was dat een predikant met de Militaire Willemsorde op de borst op den kansel stond.

Wanneer ik den heer van Dam goed heb begrepen, dan wil hij juist het intelligentste deel der natie als reserve-officieren hebben, ten einde meer zekerheid te hebben, dat de soldaten, de mannen van het volk, niet ter slachtbank, maar, door behoorlijk ontwikkelde jongelieden aangevoerd, zoo mogelijk ter overwinning worden geleid. En nu kunnen er zeker oogenblikken komen, waarin de officier geroepen wordt op het veld van eer vooruit te snellen om door zijn voorbeeld, zijn moed, Neerlands zonen ten richtsnoer te zijn, waar het geldt lauweren voor zijn land te plukken, en mocht hij daarbij vallen, dan is dit zeker smartelijk, maar is dit strijden voor de eer van zijn land dan niet meer dan plicht van ieder Nederlander?

En het is nu juist dit, wat mij het meest gegriefd heeft in de woorden van den vorigen spreker, dat hij dit niet genoeg heeft begrepen. Ik ben innig overtuigd dat juist de mannen van ontwikkeling met ons zullen instemmen, dat geen offer te groot is voor de verdediging des vaderlands.

De heer GROENMAN. De vorige spreker heeft mij niet juist begrepen. Mijne hoofdbedenking was deze dat, langs den weg

dien de heer van Dam wil opgaan, het naar mijn gevoelen niet mogelijk is van de burgers goede officieren te maken. Wat zal daarvan het gevolg zijn? Dat de noodige kennis, in den officier vereischt zal ontbreken, en dat dus in tijd van oorlog de reserve-officier niet voldoende opleiding zal hebben genoten om de manschappen te kunnen aanvoeren.

Men kan die reserve-officiëren niet vergelijken bij de gewone officieren, want voor hen is het de uitoefening van hun *métier*.

De heer VAN LÖBEN SELS. Een kort woord, Mijnheer de Voorzitter, naar aanleiding der voorstelling, gegeven door den heer Groenman, van het verschil tusschen gewone officieren en reserve-officiëren.

Al neem ik gaarne aan, dat genoemde spreker zich niet bewust is geweest van de — voor het Nederlandsche officierskorps krenkende opvatting onzer betrekking, die gelegen is in de door hem uitgesproken woorden, het kan niet ontkend worden, dat zij de uiting zijn eener meening, die helaas in sommige kringen van ons volk nog zeer gangbaar is.

Uit dien hoofde acht ik mij verplicht te protesteeren tegen dergelijke qualificatie.

Ons ambt is niet een „*métier*” in den zin van loondienst.

Ons levensdoel vereischt toewijding aan de heiligste volksbelangen; en deze wordt niet gekocht door geldelijke uitkeering.

Neen, — de aanvoerders van Neerlands leger vervullen eene taak van uitnemende zedelijke strekking. —

Geene andere betrekking is er, waarbij plichtvervulling zoo weinig bestaanbaar is met zelfzucht en winstbejag.

Ik meen dan ook de tolk te zijn van deze vergadering, waar ik de benaming „*métier*” ter kenschetsing van den officierswerkkring afwijs, — en daartegenover stel: „*vocatie*” (*Toejuichingen*).

De heer LODEWIJK MULDER:

Een kort woord slechts naar aanleiding van hetgeen door den heer Groenman gezegd is. Een verlies van vijfentwintig percent van onze intelligente jongelingschap zou volgens hem

een schok zijn in ons maatschappelijk leven, die in geen halve eeuw was te boven te komen. Ik stem toe, dat dit in werkelijkheid ontzettend zou wezen, wanneer die berekening van den heer Groenman juist ware, maar ik veroorloof mij, op eene kleine, of liever eene zeer groote rekenfout te wijzen, die hij daarbij begaat. Nemen wij aan -- om een rond cijfer te stellen -- dat 1600 officieren te velde trekken, dat er 25 percent van vallen, dat is 400, die dus door reserve-officieren worden aangevuld, en van deze naar dezelfde verhouding ook 25 percent verlies, dan zijn er dat 100. Ongetwijfeld een zwaar offer, maar is het te zwaar voor eene natie van $4\frac{1}{2}$ miljoen zielen, die voor hare vrijheid en onafhankelijkheid strijdt? In allen gevalle is het heel wat anders dan het verlies van 25 percent van onze intelligente jeugdige krachten.

Nog eene opmerking. Een groot bezwaar van den heer Groenman tegen de voorgestelde regeling is de geringe waarde, die aan den reserve-officier mag worden toegekend, wanneer men zijne opleiding en den daarvoor besteden tijd vergelijkt met die, welke voor de vorming der kader-officieren noodig is. Hij vergeet daarbij evenwel een belangrijk verschil in beider werkkring.

De roeping van den officier is in hoofdzaak tweecërlei. Hij moet in de eerste plaats zijne soldaten vormen, onderrichten, opleiden, bruikbaar maken voor hunne bestemming in oorlogstijd, een moeilijke en omvangrijke taak, waaraan in tijd van vrede onophoudelijk gewerkt moet worden; — in de tweede plaats moet hij zijne troepen in het gevecht aanvoeren.

Dat eerste en hoogst gewichtige gedeelte ligt buiten den werkkring van den reserve-officier: hij vindt, om zoo te zeggen, het werktuig, dat hij hanteeren moet, gereed; hij behoeft alleen de noodige kennis om dat werktuig te gebruiken. Welnu, met de opleiding, zooals de heer van Dam die wenscht, kan hij daartoe voldoende worden voorbereid; de heer Groenman kan zich omtrent dat punt volkomen geruststellen.

De heer MEINDERSMA.

Ik wensch ook een enkel woord te zeggen naar aanleiding van het gesprokene door den heer Groenman.

Ik geloof in hem te mogen zien een vertegenwoordiger der bezwaren van het burger-element. Die bezwaren hebben reeds veel kwaad gedaan, omdat zij afdoende verbeteringen tegenhouden en oorzaak zijn dat de toestand van ons leger nog altijd gebrekkig is en die van onze volksweerbaarheid jammerlijk mag worden genoemd.

Ik spreek daarom den wensch uit, dat vooral het schoone woord van den spreker van hedenavond „Waar een wil is, daar is ook een weg”, den nagalm moge blijven van deze vergadering.

Het moet worden erkend, dat ook wij officieren van het leger, door het maken van bezwaren en het stellen van overdreven eischen de vorming van reserve-officieren hebben belemmerd.

De heer GROENMAN. Het spijt mij dat ik zoo onbescheiden moet zijn om nog een enkel woord te zeggen. Mijne bedoeling was alleen deze: ik zie de mogelijkheid niet in om van burgers inderdaad zoodanige reserve-officieren te maken, dat men hen met volkomen gerustheid in oorlogstijd de aanvoering der manschappen kan toevertrouwen.

De heer Mr. P. F. HUBRECHT. Het zij mij vergund mijn dank te betuigen aan het bestuur dat het mij, hoewel ik niet de eer heb te behooren tot het Nederlandsche leger, toch in de gelegenheid heeft gesteld deze vergadering bij te wonen; en daarbij tevens mijne bewondering uit te spreken voor de kennis en de volharding waarmee de geëerde spreker een onderwerp, niet alleen van belang voor het leger, maar voor het geheele land, heeft behandeld, een onderwerp dat ieder Nederlander, die hart heeft voor zijn geboortegrond, belang moet inboezemen: de verdediging van het vaderland.

Ik heb zooeven eene onderscheiding hooren maken tusschen het burger-element in tegenstelling van het militaire element onzer natie. Het zij mij vergund de opmerking te maken dat ten aanzien van aller plicht: de verdediging van den nationalen bodem, zulk een onderscheid kan, noch mag bestaan; leger en volk zijn hierin één.

Met groote aandacht heb ik de rede van den geachten spreker gevolgd en ik wil gaarne erkennen, dat ik getroffen werd door de enorme verliescijfers door hem opgegeven. Doch niet alleen omdat daaruit bleek van hoeveel belang is een behoorlijke aanvoering van het leger, maar vooral omdat daaruit op nieuw duidelijk bleek, dat er eene gaping is in onze organisatie. Slaat de ure des gevaars, dan is het niet gemakkelijk dadelijk tot aanvulling over te gaan. In de laatste jaren is dan ook meer en meer de noodzakelijkheid op den voorgrond getreden eener reorganisatie van ons militair onderwijs, om daardoor te komen tot eene aanvulling der bedenkelijke gaping, waarop ik zoo even wees.

Wij zijn heden op verre na nog geen weerbaar volk; wij hebben niet genoeg levende strijdkrachten, in allen geval niet genoeg om ons vaderland zoo te verdedigen als met onze bereidvaardigheid dit te doen, overeenstemt. En hoeveel toewijding de officieren ook mogen betoonen, daardoor alleen kan onze weerbaarheid niet worden aangevuld.

Bij wie hiervan overtuigd is rijst de vraag: wat gedaan kan worden tot verbetering binnen de grenzen der middelen, waarover de Staat te beschikken heeft.

Verschillende zaken kunnen daarvoor worden gedaan. Den heer van Dam van Isselt komt de eer toe een volledig systeem van verbetering te hebben aangegeven. Het is natuurlijk, dat de uiteenzetting daarvan aanleiding kan geven om in dat systeem de een of andere wijziging aan te brengen, maar het aangeven ervan, is reeds een stap voorwaarts. Handelen is noodig, dit woord kan niet genoeg herhaald worden: de tijd dringt. Er moet verbetering worden aangebracht, niet alleen met het oog op de officieren, maar ook met het oog op de algemeene behoefte van het land. Wanneer het toch waar is dat, in de dagen des gevaars, het vooral zal aankomen op de aanvoerders van het leger, dan is het plicht van het Nederlandsche volk om zoo spoedig mogelijk in den bestaanden nood op deugdelijke wijze te voorzien.

Het wordt tijd om in plaats van te spreken spoedig te handelen. Zestien jaren geleden is ons vaderland voor groote ver-

liezen bewaard gebleven. De toenmalige Minister van Binnenslandsche Zaken zeide: „met het geweer op schouder” de Kamer binnen te komen. Dat was in 1872, wij schrijven thans 1887. En wat is sedert gedaan? niets dan praten.

Zeër zeker, wanneer reeds vroeger de denkbeelden van den geëerden spreker in een wet werden neergelegd, dan zou het nog geruimen tijd duren eer men daarvan de vruchten kon plukken. Maar juist daarom behoort hoe eer des te beter, dus zonder verwijl, een begin te worden gemaakt en is het noodig een stap te doen tot behoorlijke voorbereiding.

En daarom dan ook sluit ik mij volgaarne aan bij de woorden van den heer van Dam van Isselt, laten wij allen medewerken om toch het goede doel te bevorderen. Nog eens herhaal ik: de tijd dringt! Van den wetgever mag vertrouwd worden dat hij er eindelijk toe zal overgaan die maatregelen te nemen, welke noodig zijn om aan het leger in tijd van nood behoorlijke aanvoering en tegelijkertijd aan ons volk de noodige weerbaarheid te verschaffen om het waardig bezit van onzen dierbaren geboortegrond ook aan ons nageslacht te verzekeren.

De taak dezer vereeniging is hierbij een schoone taak, zij kan het hare bijdragen om den dag te verhaasten, waarop de wetgever besluiten zal te voorzien in de bestaande leemte, en dit mijne heeren, wie onzer is daarvan niet overtuigd, zal geschieden, niet alleen in het belang van het leger, maar tegelijkertijd en vooral in dat van de geheele natie en in dat van de nationale eer des vaderlands. (*Toejuichingen.*)

De heer VAN ROUVEROY. Door den heer Moens zijn de dagen van 1848 in herinnering gebracht. Ik wensch te herinneren aan de dagen van 1830. Het leger verkeerde toen in een staat van ontbinding. Geheele regimenten bestonden niet meer en toch moest er tegen den vijand geageerd worden. De Koning riep, „te wapen!” en de geheele burgerij gaf hieraan met geestdrift gehoor. Men kreeg mannen van allen stand en rang ook velen uit het intellectueel deel der natie; maar voor een goed deel, zonder militaire oefening. Men moest daarvan soldaten maken. Gelukkig had men tijd tot voorbereiding en daar-

door gelukte het, van de ongeoeffenden, goede soldaten te maken, zóó zelfs dat zij met succes tegen den vijand konden optrekken.

Die tijd van voorbereiding bestaat echter thans niet. En daarom is het noodig in tijds maatregelen te nemen. Ik geloof dat het zeer wenschelijk is om, in tijd van vrede, te zorgen voor een behoorlijke reserve tot aanvulling van het corps officieren, en daarom meen ik, dat zooveel mogelijk de pogingen moeten worden ondersteund van den heer van Dam van Isselt, om in tijds het intellectueel deel des lands op te leiden, tot het voeren van bevel in oorlogstijd.

De heer VAN DAM VAN ISSELT. U allen, Mijne Heeren, mijn welgemeenden dank voor Uwe zeer gewaardeerde belangstelling en voor de instemming, door U geschonken aan de welwillende woorden van waardeering, die de Voorzitter de goedheid had tot mij te richten, woorden, die ik op den hoogsten prijs stel.

Zeer erkentelijk ben ik in het bijzonder U, Mijne Heeren, die mij zoo ruimschoots den bijstand van Uw woord hebt willen verleen. Aanstands, hoop ik nog met een enkel woord tot U terug te keeren. Vergun mij vooraf den plicht der erkentelijkheid te vervullen tegenover den heer Groenman, die eenige mijner voorstellen bestreed. Het deed mij groot genoegen, dat de heer Groenman hier openlijk zijne meening uitsprak. Hij toch staat niet alleen. Velen in den lande, met militaire zaken niet vertrouwd, deelen zijne meening. Eene betere voorlichting is noodig. Eerst daarna kan, uit den strijd der meeningen, de overeenstemming geboren worden, die wij allen, voor- en tegenstanders der zienswijze van den heer Groenman, begeeren, terwijl wij gezamenlijk 's lands belang ten doel hebben. Ook in dien strijd zal de waarheid ten slotte zegevieren. De Nederlandsche officier kan daarbij in vreedestijd eene schoone roeping vervullen. Gedurende den vrede toch kan hij een edelen strijd voeren voor het Vaderland, terwijl hij de openbare meening in Nederland voorlicht en het besef doet ontwaken dat op ieder weerbaar man, die het inderdaad wel meent met land en volk, de plicht rust, naar de mate van zijn vermogen, mede te arbeiden aan 's lands defensie.

De heer Groenman heeft bezwaar tegen de aanvoering door

reserve-officiëren, gevormd volgens de denkkeelden, die ik heden avond mocht ontwikkelen. Hij acht hen niet genoegzaam geschikt voor hunne taak en meent dat het niet mogelijk is van een burger een goed officier te maken.

Allereerst vraag ik of niet alle officieren in Nederland uit burgers zijn gevormd, en of zij, het leger intredende niet burger zijn gebleven? Laat de heer Groenman zich hier niet leiden door eene dwaling, door eene opvatting van den aard van het krijgswezen, toen dit nog in een staat van afzondering verkeerde?

Ook merke de heer Groenman wel op dat naarmate de aansluiting tusschen leger en volk nauwer wordt, de overgang naar 't leger geleidelijker zal geschieden, het onderscheid, de tegenstelling van burger en militair geheel zal verdwijnen. De vorming van reserve-officiëren op de voorgestelde wijze bevordert die aansluiting zeer krachtig. Om juist te oordeelen over de waarde dier officieren moet men dus 't oog niet alleen vestigen op het eerste tijdperk, waarin de voorgestelde maatregelen werken, maar dient de waarde der reserve-officiëren onderzocht te worden als de begeerde toestand eenmaal behoorlijk gevestigd zal zijn.

Voorts moet de heer Groenman de bruikbaarheid van den reserve-officier beoordeelen op het oogenblik, niet waarin hij het leger intreedt, maar wanneer hij daar zijn diensttijd heeft volbracht. Eerst dan heeft hij zijne volkomen ontwikkeling bereikt.

Van bevoegde zijde mocht de heer Groenman dan ook geene bedenkingen vernemen tegen de bruikbaarheid. Hij staat in zijne vrees alleen. Gaarne echter geef ik hem toe dat het zeer wenschelijk zou zijn, wanneer de reserve-officier in alle opzichten op gelijke hoogte stond als de kader-officier. Dit is echter bij elke regeling, welke ook, onbereikbaar. Moet men zich dan niet tevreden stellen, wanneer alles erlangd wordt, 't geen onder de gegeven omstandigheden kan bereikt worden? Moet men werkeloos blijven met de handen in den schoot; moet men aan den voet van 't gebergte zich nederleggen, omdat niet de hoogste top kan bereikt worden? Zou opklimming naar een hooger standpunt niet wijzer zijn, al wordt dan ook 't hoogste punt niet

bekloppen? Werkeloosheid zou hier op nieuw bewijzen „que le mieux est l'ennemi du bien.”

Doch er zijn nog belangrijker argumenten. Tot den heer Groenman en allen, die zich aan zijne zijde mochten scharen, zou ik wel de vraag willen richten aan wie zij in tijd van gevaar liever de aanvoering zouden toevertrouwen, aan die schutterij-officiëren, welke dan, veelal zonder eenige voorbereiding, worden benoemd, of aan de voorgestelde reserve-officiëren, die allen, minstens ruim één jaar, in 't leger hebben gediend, eer zij plaats nemen in de reserve van het leger en optreden als officier der schutterij. Zal de aanvoering der schutterij niet in den grond verbeterd worden door eene oordeelkundige toepassing der voorgestelde maatregelen? Blijven deze achterwege, dan zal het andermaal, gelijk voorheen zoo menigwerf, geschieden moeten dat mannen, nagenoeg geheel vreemd aan krijgsg zaken, uit nooddwang tot officier worden benoemd. Die nooddwang zal zich dan niet storen aan de bedenkingen van den heer Groenman. Zal — zoo vraag ik — de toestand dus bij slot van rekening niet veel verderfelijker worden, als de richting van den heer Groenman op den duur zegeviert? Geen staat toch kan, gedurende den vrede, in werkelijken dienst alle officieren houden, die in tijd van oorlog noodig zijn.

Nog eene andere zeer ernstige bedenking heb ik tegen de meening van den heer Groenman. Hij ducht de gevaren der intellectuëele verliezen, ook bij de worsteling om de vrijheid. Ik daarentegen vermeen dat de vrees van den heer Groenman ons met al onze wetenschap op den duur geheel te gronde zou richten.

Is reeds uit een paedagogisch standpunt de opvoeding niet verkeerd, die zich beperkt tot intellectuëele ontwikkeling, en de werkdadige karaktervorming uit het oog verliest? Kweekt het niet zelfzucht als men de jonge mannen opvoedt tot verstandige menschen, die ter dege onderricht ontvangen in de rechten van den staatsburger, maar aan wie geleerd wordt dat het voor de wetenschap gevaarlijk is de plichten van den staatsburger te volbrengen, als het vaderland in gevaar verkeert? Komt het daarentegen, aan geheel ons middelbaar onderwijs niet ten goede,

wanneer dit zich niet uitsluitend wijdt aan den dienst van het intellectualisme, maar wanneer het de vaderlandsche jeugd reeds vroegtijdig opleidt tot de overtuiging dat rechten op den duur slechts de vruchten zijn van plichten, die volbracht worden? Het middelbaar onderwijs zou daardoor metterdaad een hoog standpunt innemen. En ook de wetenschap zou er wel bij varen, want deze verdort en sterft, wanneer zij van kennis alleen wil leven.

Had de vrees van den heer Groenman voor intellectuële schade, ons immer geleid, dan zouden voorzeker de schoonste bladzijden uit onze glorierijke geschiedenis ontbreken.

Dan had Oldenbarnevelt 1) niet op eigen kosten, als vrijwilliger, deelgenomen aan den strijd tegen den Spanjaard; dan had de Witt zich nimmer begeven naar 's lands vloot; maar uit vrees voor het verlies, dat hun dood het vaderland zou kunnen berokkenen, hadden zij zich zorgvuldig opgesloten in hun kabinet. Dan ook hadden in 1831 de studenten onzer Hoogeschoolen niet gehoor moeten geven aan 's Konings wapenroep; dan handelden, volgens den heer Groenman, de hoogleeraren zeer verkeerd, die verzuimden hen te wijzen op de mogelijke verliezen, welke, bij 't deelnemen aan den strijd voor de eer en 't welzijn des lands, de filosofie, de theologie en de medicijnen zouden lijden, maar die integendeel hen warm aanspoorden niet rustig op de studeerkamer te blijven, doch het zwaard aan te gorden voor Koning en Vaderland 2)

Thans ten slotte nogmaals mijn warmen dank aan U allen, die Uwe gewaardeerde instemming, ja zelfs Uw bijstand, de verzekering Uwer onmisbare samenwerking tot bereiking van het beoogde doel wel hebt willen bieden. Warm verheug ik

1) Bij de poging tot ontzet van Haarlem verloor Oldenbarnevelt bijna het leven. Het beleg van Leiden kostte hom eene ernstige ziekte.

2) Zie o. a. de toespraak, door den hoogleeraar van Assen, in tegenwoordigheid van den Academischen Senaat, gericht tot de 270 Leidsche studenten onder hun aanvoerder van Boecop. Een deel dier toespraak vindt men o. a. in de reeds genoemde Herinneringen aan 1830.

mij daarover als over zoo vele teekenen, die eene toekomst voorspellen, waarin 't geen wij allen verlangen eindelijk zal verkregen worden.

Veroorloof mij in het bijzonder nog een woord te richten tot den eersten spreker, die heden avond aan de gedachtenwisseling deelnam. Ofschoon hij in 's lands Vergaderzaal niet meer plaats neemt, zoo mogen wij hem, in dezen kring, toch nog beschouwen als een onzer volksvertegenwoordigers in den besten zin van 't woord. Vergun mij daarom van deze plaats, uit naam van u allen, die van oordeel zijt dat in Nederland leger en volk niet te nauw samen kunnen verbonden zijn, de hand aan te nemen, die hij, de vertegenwoordiger hier van Neerlands burgerij, het leger biedt. Laat er mij de verzekering bijvoegen, dat hij te allen tijde in het leger velen tot samenwerking bereid zal vinden ter bereiking van dat groote doel, ook 't hoofddoel der voorstellen, heden avond ontwikkeld: de versterking van 's lands weerbaarheid door eene warm belangstellende medewerking der burgerij aan de gemeenschappelijke zaak der landsdefensie, verheven tot eene volkszaak.

De handslag met den heer Moens moge een gunstig voor-teeken zijn van 't innig verbond, dat eenmaal in Nederland zal tot stand komen tusschen volk en leger.

Is dat bolwerk onzer onafhankelijkheid gevestigd, dan zal een in waarheid kloek en weerbaar volk de edelste bruidschat zijn, dien onze Vorst voor Zijne Dochter verworven heeft.

De Voorzitter. Als niemand meer het woord verlangt, dan beschouw ik het debat als gesloten.

Onze Vereeniging beleeft heden een schoonen avond. Op talentvolle en boeiende wijze hoorden we een man uit het leger, rijk begaafd met kennis, met kracht van overtuiging eene kwestie bepleiten, niet alleen van het meeste gewicht voor het leger, maar ook van het grootste belang voor de Nederlandsche maatschappij in het algemeen; een echt vaderlandsch belang.

Vele der beginselen, door den geachten spreker voorgestaan met betrekking tot de vorming van reserve-officieren, werden ongetwijfeld, reeds eer ze heden avond door hem waren uitge-

spoken, gedeeld door de meerderheid van hen, die de eer hebben deel uit te maken van het Nederlandsche korps officieren. Het getuigenis voor deze bewering vinden we niet alleen in de warme toejuiching, welke de voordracht van den spreker te beurt viel, maar ook in de woorden van instemming met het gesprokene, in het debat geuit door meerdere leden van dat korps.

Niettegenstaande eene enkele stem uit de aanwezige niet tot het leger behorende mannen zich tegen de door den heer van Dam van Isselt verkondigde beginselen verklaarde, durf ik met eerbiediging van de daarbij aangehaalde tegenstellingen, dezen avond voor de Vereeniging een schoonen avond heeten, omdat wij het voorrecht hebben te mogen wijzen op de instemming, welke die beginselen vinden bij zoovele bekwame mannen, die hoezeer buiten het leger staande, door hunne zaakkennis bevoegd zijn tot oordeelen, en aldus met gezag zich in het debat mengden om in welsprekende, tevens krachtige taal van hunne te waardeeren adhaesie aan de voordracht van den heer van Dam van Isselt en van hunne belangstelling in het leger te doen blijken.

Ik durf mij den tolk der vergadering heeten, als ik die geachte sprekers de verzekering geef dat de door hen gesproken woorden door haar op hoogen prijs worden gesteld.

Ten slotte herhaal ik den dank der Vergadering aan den heer van Dam van Isselt, en betuig ik dien tevens aan alle heeren, die deelnamen aan het debat en door de uiting van hunne denkbeelden het nut der voordracht hebben verhoogd.

De vergadering wordt hierna gesloten.

De Secretaris,

G. N. H. SCHULTZ VAN HAEGEN.

AANTEKENINGEN.

¹ blz. 348. Het afkopen der vervulling van een der eerste staatsburgerplichten, die men laat volbrengen door een gehuurden zaakwaarnemer, is niet alleen eene voornamelijk oorzaak van de zwakte onzer levende strijdkrachten, neen 't is meer: de plaatsvervanging is tegenover het vaderland eene volkszonde.

Na al 'tgeen in de laatste zeventien jaar over dit onderwerp is gesproken en geschreven, kan hier te lande geen sprake meer zijn van onkunde, maar wel van onwil bij hen, die afschaffing der plaatsvervanging in 't openbaar of zijdelings tegenhouden.

Die afschaffing der plaatsvervanging zou niet alleen als middel tot verbetering van het krijgswezen, maar bovenal als teeken van den volksgeest onschatbare waarde hebben. In plaats van laffe zelfzucht te voeden zou zij bij de natie kloelke offervaardigheid kweeken. De partij, die in Nederland, onmachtig den oorlog te keeren, toch roem wil blijven dragen, dat zij anti-militair is — en wij bedoelen hier „militair” in den edelen zin van het woord — zij moge ter schole gaan bij onze oostelijke naburen.

Toen in Duitschland een voorstel werd ingediend om studenten in de theologie vrijstelling te verleenen van den militairen dienstplicht, werd eene petitie aan den Rijksdag ingediend, waarin o. a. dit voorkomt: „De krijgsdienst is de zegenrijke school voor alle volksklassen, de trots en de eer van ons vaderland. Vrijdom van den dienstplicht is geen privilegie van den geestelijken stand, maar een inbreuk op zijne rechten, eene achterstelling, eene benadeeling.”

En verder:

„Is de academische opleiding voor het geestelijk ambt minder met de volbrenging van eenjarigen militairen dienstplicht overeen te brengen, dan de voorbereiding tot rechter, arts

of leeraar? Van den geestelijke wordt verlangd dat hij, bij het afleggen van den officierseed, bij militaire godsdiensstofeningen in het lazareth, ja op het slagveld tot de soldaten spreke over hunne plichten in oorlog en vrede. Zal niet het feit, dat hij zelf die plichten heeft vervuld, misschien wel, dat het eere-teeken hem siert, aan zijne woorden meer gewicht bijzetten? Wie van onze predikanten, die in 1870 en 71 den oorlog mede-maakten, durft zeggen, dat het hem tot schade geweest is, in moeilijke tijden naast andere zonen van hetzelfde vaderland in 't gelid gestaan te hebben?"

Worden in 't bovenstaande enkel Duitsche, of zuiver mannelijke gevoelens uitgedrukt? Denken de mannen in Nederland minder fier en edel? Staan zij beneden de Duitsche predikanten? Neen, en allermint de Nederlanders buiten den census, doch wel een kring van neringzieke voorstanders van den afkoop, die het dienstrecht van den man tot eene koopwaar vernederen. Zij mogen eindelijk beseffen dat het dienen niet een plicht, maar een recht is. Zoodra de gemoederen slechts hoog genoeg gestemd zijn om dit niet alleen te erkennen, maar ook tot handelen over te gaan, zullen wij weder iets meer in en ook buiten Europa beteekenen.

² blz. 350. In dit merkwaardig Adres geven de leden van het Bestuur te kennen:

dat zij doordrongen zijn van het besef, dat in den tegenwoordigen tijd het krijgswezen meer dan ooit met onweerstaanbare kracht ingrijpt in het leven der volkeren, dat het de beste elementen eischt van de natie en hare grootste maatschappelijke krachten;

dat op dien grond, naar zij vermeenen, aan de leer van het krijgswezen in zijn geheelen omvang een plaats onder de wetenschappen niet kan worden ontzegd; maar dat die leer als een integreerend deel der staatswetenschappen moet worden beschouwd;

dat de opname der leer van het krijgswezen als theorie onder de staatswetenschappen echter niet voldoende is te achten; doch dat ook het staatsbelang eischt, dat aan ieder, die voortaan kan geroepen worden om eene openbare betrekking te be-

kleeden, althans de gelegenheid gegeven worde om in de beginselen van die leer te worden onderwezen;

redenen waarom zij eerbiedig verzoeken, dat Uwe vergadering bij de spoedig te wachten regeling van het Hooger Onderwijs, wel moge willen bevorderen, dat de leer van het krijgswezen alsnog worde opgenomen onder de vakken, waarin aan minstens ééne der universiteiten onderwijs zal worden gegeven. 1)

Om zich te overtuigen van de juistheid der meening, reeds voor 12 jaar, in dit Adres uitgesproken en van het nut van den voorgestelden maatregel, is het voldoende kennis te nemen van de aandacht, toenmaals in en buiten de Volksvertegenwoordiging aan dat Adres geschonken, en van hetgeen tegenwoordig nog, zelfs door enkele Hoogleraren, omtrent het krijgswezen in Nederland wordt verkondigd.

³ blz. 360. Hoe aanzienlijk deze uitgaven ook mogen wezen, het is niet waar, dat zij onze financiëele draagkracht overschrijden. Feiten bewijzen dat. Reeds in den oorlog tegen Spanje bedroegen „de Legher-lasten” somtijds 17 à 20 millioen per jaar. Wat dat tóen beteekende, behoeft geene toelichting. Bij den vrede te Munster heerschte weelde. Wij waren toen rijk, niet arm.

In het „Polityck ende Militair Handtboecxken Vanden Staet der Geunieerde Provincien,” (het „officiersboekje”) voor 1652 leest men o. a.: „Dese Petitie plagh jaerlijcx gheduyrende de Oorloghe te monteren tot *sesthien*, *seventhien*, ja somtijds *twintigh millioenen*, ende nu in Vrede komt niet hooger als gheseydt is, als tot *ses a seven millioenen*. Waer uyt volght dat nu deur den Vrede ghespaert wort, *thien*, *elf*, *twouelf*, ende meer millioenen.”

In 1672 zijn die spaarpenningen terugbetaald.

Niets is zoo duur als de knibbelzieke schrielheid, die bij

1) Dit Adres was geteekend:

den Haag, Maart 1875.

W. J. Knoop, Kretzer, W. Hoogenboom, Robidé van der Aa, F. de Bas, van Tuerenbout, P. van der Burg, van Rouvoroy, Abel.

de defensie de wijsheid bedriegt. „La guerre n'est pas si onéreuse que la servitude” schreef Vanvenargues. Nederland weet dat bij ondervinding. Van 1795 tot 1810 betaalden wij den Franschen 600 millioen, dus meer dan al onze uitgaven voor Oorlog sedert 1848. Tot loon dier angstvallige gedweeheid werden wij in 1810 ingelijfd. Van de 9 Nederlandsche regimenten infanterie en cavalerie, 15,000 man sterk, die in 1812 met het Groote leger naar Rusland trokken, bleef geen enkel gespaard. Allen, op weinige manschappen na, werden vernietigd.”

⁴ blz. 364. Het volgende, ontleend aan een schrijver, die op verschillende wijzen en in verschillende invloedrijke kringen levendig deel neemt aan het openbaar leven, vertolkt zeer juist de algemeene zienswijze, die, buiten militaire kringen, in Nederland omtrent de kazerne en het kazerneleven gedeeld wordt. Tevens is die aanhaling merkwaardig, omdat daaruit blijkt hoe zeer ontwikkelde mannen, die de openbare meening voorlichten, het kazerneleven als een onafscheidelijk deel van den militairen dienstplicht beschouwen.

De heer J. VERSLUYS schrijft n.l. in zijne „Proeve van een nieuwere levensbeschouwing.” o. a.: „Een feit, waarmee zoowel de Regeering als de Volksvertegenwoordiging heeft te rekenen, is dat een overgrootte meerderheid der *kiez*ers op dit oogenblik tegen den persoonlijken dienstplicht is gekant. Of onze *natie* later dien maatregel zal wenschen, valt niet te zeggen. Maar het komt mij hoogst waarschijnlijk voor, dat de natie eer te overtuigen zou zijn van de wenschelijkheid en billijkheid van algemeenen oefenplicht dan van persoonlijken dienstplicht met het daaraan verbonden kazerneleven.

Ik zelf zou algemeenen oefenplicht wenschen, zonder het verplichte kazerneleven. Van de voor- en nadeelen van persoonlijken dienstplicht acht ik de laatste verreweg het zwaarst.”

De schrijver, hier onbetwistbaar een tolk der openbare meening in Nederland, vereenzelvigt de natie met een deel der *census*-kiezers, en brengt in onafscheidelijk verband den persoonlijken dienstplicht en het kazerneleven. Vandaar zijne gevolgtrekkingen. Hij is ver van anti-militair. Elders toch schrijft hij o. a.:

„Dat een gevangene minder zorg verdient dan een eerlijk soldaat, valt genoeg in het oog. Toch is het een feit, dat de gevangenen dikwijls beter worden gehuisvest dan de soldaten. M. i. schrijft een gezonde politiek voor, eerst de kazernen bewoonbaar te maken en daarna zijn zorg te wijden aan de gevangenen.”

⁵ blz. 376. In alphabetische orde, volgen hier de gemeenten, waar eene Kweekschool voor onderwijzers (K), eene Hoogere Burgerschool met 3- (h), of met 5jarigen cursus (H), een Progymnasium (g), of een Gymnasium (G) gevestigd is. De plaatsen waar geen garnizoen is, zijn cursief gedrukt, waar geen infanterie is, gespatieerd.

<i>Alkmaar</i> H.	's-Hertogenbosch. . . K.H.G.
<i>Almeloo</i> h.	Hoorn. H.
Amersfoort. . . . H.G.	Kampen. H. G.
Amsterdam. . . . 2K.H.3h.	Leeuwarden H. G.
<i>Apeldoorn</i> H.	Leiden K.H.G.
Arnhem H. G.	Maastricht K.H.G.
Assen. H.G.	<i>Meppel</i> h.
Bergen op Zoom. . . h.	Middelburg. K.H.G.
Breda. H.	Nijmegen. K.H.G.
den Briel. h.	<i>Oldenzaal</i> g.
Delft H. G.	Roermond. H.
Deventer K.H.G.	<i>Rolduc</i> H.
Dordrecht. H. G.	Rotterdam H. h. G.
<i>Doetinchem</i> G.	<i>Sappemeer</i> h.
<i>Enkhuizen</i> h.	<i>Schiedam</i> H. G.
<i>Enschede</i> H.	<i>Sneek</i> H. G.
Gorinchem H. G.	<i>Tiel</i> H. g.
Gouda H. g.	<i>Tilburg</i> H.
<i>Goes</i> H.	Utrecht. H. h. G.
Groningen K.H.h.G.	<i>Veendam</i> H.
den Haag. H. h. G.	Venloo h.
Haarlem K.H.h.G.	<i>Warffum</i> h.
<i>Harlingen</i> h.	<i>Winschoten</i> h. G.
<i>Heerenveen</i> h.	<i>Winterswijk</i> h.
<i>Helmond</i> h.	<i>Wageningen</i> h.

<i>Zaandam</i> h.	<i>Zutten</i> H. G.
<i>Zalt-Bommel</i> h.	<i>Zwolle</i> H. G.
<i>Zierikzee</i> H.	

Te Apeldoorn zijn de drie hoogste klassen eener school met 5-jarigen cursus. De school te Zaandam telt vier klassen, de 5^e ontbreekt.

Behalve de hier aangewezen gemeenten en inrichtingen meest alle van openbaar onderwijs, kunnen nog andere gemeenten en ook bijzondere scholen in aanmerking komen.

Indien de militaire oefening der leerlingen in mindering van hun dienstdtijd bij de militie wordt gebracht, en daarenboven de aangewezen voordeelen te bereiken zijn, zullen spoedig vele gemeenten en scholen het initiatief nemen tot het oprichten van een militairen cursus en bereid zijn de betrekkelijk geringe kosten daarvan geheel of ten deele te dragen, als het Rijk slechts in de behoefte der militaire onderwijskrachten voorziet. ¹⁾

⁶ blz. 383. Aan de gewaardeerde belangstelling van den heer Mr. P. F. Hubrecht, is men hier de volgende merkwaardige mededeeling verschuldigd, voorkomende in de „Revue Internationale de l'Enseignement. 15 Février 1887.”

LE SERVICE MILITAIRE ET L'ENSEIGNEMENT SUPÉRIEUR.

COMMISSION DE L'ARMÉE. — 39e séance, Mercredi 19 Janvier 1887.

M. le ministre de l'Instruction publique a été entendu le 19 Janvier dernier par la commission de l'armée.

1°. M. le ministre a d'abord demandé le rétablissement au tableau *B. des Indisponibles*, des recteurs, inspecteurs, secré-

1) Nederland telt, voor de recrutering van het reserve-kader, o. a. 2423 studenten, bovendien, in de hogere klassen der middelbare scholen en gymnasia, 1668 leerlingen, dus in 't geheel ruim 4000 jonge mannen voor wier opleiding geen nieuw korps, geen enkele nieuwe kazerne noch schoolgebouw noodig is. De voorgestelde wijze van kadervorming roept onmiddellijk verbeteringen in het leven, waarop wij anders, al komt de grondwetsherziening tot stand, nog jaren zullen wachten.

taires, commis d'Académie, commis d'inspection et de tous les fonctionnaires de l'Enseignement supérieur âgés de plus de trente ans; — des proviseurs, censeurs, principaux, économes, professeurs titulaires des lycées et des collèges, âgés de moins de trente ans.

Cette mesure est indispensable si l'on veut éviter l'interruption de l'enseignement supérieur et secondaire et la fermeture d'un grand nombre de lycées et collèges. Si ces catégories étaient rattachées au tableau *B* (improprement appelé des indisponibles), elles seraient seulement dispensées de rejoindre au premier jour sur la convocation par affiches. Elles resteraient d'ailleurs à la disposition du ministère de la Guerre; en outre en cas de mobilisation, lorsque des établissements d'instruction seraient fermés pour être occupés par des mobilisés, les fonctionnaires de ces établissements, ne pouvant plus exercer leurs fonctions, seraient appelés.

2°. M. le ministre expose que le casernement de toute la jeunesse française sans exception pendant trois années amènerait un abaissement intellectuel de la France, et lui ferait perdre son rang scientifique dans le monde.

Le volontariat d'un an s'il avait été convenablement institué dès l'origine, dans des conditions analogues à celles de l'Allemagne aurait pu remédier à cet inconvénient de notre législation militaire. Mais en raison des abus dont il a été l'origine il paraît, à tort ou à raison, condamné par l'opinion populaire, et il ne semble pas pouvoir être maintenu. C'est pourquoi M. le ministre demande, comme atténuation et compromis entre les nécessités du développement intellectuel de la France et celles du service militaire, une certaine assimilation entre l'élite de nos jeunes gens et les élèves de l'Ecole polytechnique et de l'Ecole forestière.

La population des étudiants est de 18.000 (environ 5000 nouveaux chaque année). On en choisirait la dixième partie, soit 500 par an que l'on assimilerait aux élèves de l'Ecole polytechnique. Pendant deux années, sans interrompre leurs études, on leur donnerait une solide instruction militaire en les organisant par bataillons et compagnies universitaires sous la di-

rection du ministre de la Guerre, après quoi ils passeraient un an sous les drapeaux. Puis ils deviendraient après épreuves techniques justifiées, et au même titre que les élèves des Ecoles polytechnique et forestière, officiers dans la réserve. Ce chiffre de 500 se décomposerait comme suit: 100 pour chacune des quatre Facultés et 100 pour les écoles de l'Etat, savoir: 45 pour l'Ecole normale supérieure, 20 pour l'Ecole des chartes, 15 pour l'Ecole des langues orientales vivantes, 20 pour l'Ecole des beaux-arts.

En cas de guerre, cette élite pourvue d'une instruction militaire complète sera laissée d'ailleurs à la disposition du ministère de la Guerre.

Pour la formation de cette élite, la sélection ne serait pas opérée par voie de concours proprement dit, elle serait faite au commencement des études supérieures selon des règlements dressés d'après les diplômes et examens suivant des règles fixées en Conseil supérieur de l'Instruction publique, de façon à ne laisser aucune place à la faveur.

Au moment de la désignation, les jeunes gens choisis contracteraient un engagement de trois années, — de quatre années pour les écoles où les études qui ont une durée de trois ans, — attendu que tous devront, sans exception, servir un an dans l'armée.
